

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXIII.

ŠTEV. 11.

NOVEMBER 1913

Vsebina novembrskega zvezka:

1. Vilko Mazi: *Žalne rože. Prišla je smrt. — In meni je dolgčas v teh pustih dneh...* — *Skoz aleje pod jesen. — Kmalu bo moja svatba* 561
2. Vilko Mazi: *Pred zrcalom* 562
3. A. Labud: *Nedelja* 563
4. Felicijan: *Melita*. (Konec.) 575
5. Aleksander Hudovernik: *Spomini na Janeza Trdino* 579
6. Ignacij Gruden: *Moment* 584
7. Ferdo Kozak: *Sestri*. (Konec.) 585
8. Rado Murnik: *Hči grofa Blagaja*. Roman. (Konec prihodnjič.) 593
9. Književna poročila.
I. Koštiäl: *Sem Benelli: Ljubezen treh kraljev*. — J. K.: *Blaž Pohlin: Muhe*. — J. Wester: *„Vaditeljska knjižnica“*. — *Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev* 613
10. Razni zapiski.
R. Z.: † *Matej A. Ternovec*. — —az—: *Koncert „Glasbene matice“ v „Mestnem domu“*. — Kapistran: *Slovenci v zgodovini svetovnega slovstva*. — *Žolna* — *„Durstvoegel“* 615

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Vilko Mazi:

Žalne rože.

Poklonil gospodični Gizeli S.

Prišla je smrt.

Prišla je smrt,
ko so še rože cvele
v avgustu in dehtele
čez vrt,
čez žolta polja in čez modri les
tja do nebes . . .

Gorje! —
prišla je smrt
in je razlila grozo
čez vrt,
čez žolta polja in čez modro lozo,
v srce! —

In v žalni pajčolan te je odela,
ko dragega očeta ti je vzela . . .

In meni je dolgčas v teh pustih dneh . . .

Sesedena kri trohni po tleh
in iz nje poganja spokornik podlesek,
v vijolčastem plašču spokornik podlesek . . .
In meni je dolgčas v teh pustih dneh . . .

O, kaj bi dal zdaj, ljubica,
ti davna moja ljubica,
za en sam pristrčkan tvoj nasmeh,
za en sam plamenček v tvojih očeh! —

O, kaj bi dal zdaj, ljubica,
da bi pozabil, ljubica,
mladost — življenja smrtni greh,
da bi prègnal ta pusti čas
in žalost, ki hodi k srcu v vas! —

Skoz aleje pod jesen.

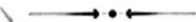
Bledih senc procesija
blodi skoz aleje.
Hu! to je mrtvaški vzduh,
ki za ujimi veje . . .

Oh, kaj vidim! — To mladost
moja je, ki blodi
skoz aleje pod jesen . . .
Duša, tiho bodi! —

Kmalu bo moja svatba . . .

Kmalu bo moja svatba,
godci že piskajo:
moja bolna pljuča
suhi kašlji stiskajo. —

Bliža se mi nevesta,
bleda in sključena,
v koso se opira
trudna in izmučena. —

Pred zrcalom.

Pokazalo si mi veliko laž,
zrcalo, gnusno laž mladosti moje,
ko v tvojem dnu se je topilo dvoje
obrazov „nerazdružnih“ — moj in Vaš,

gospíca, pardon! zdaj ste „milostiva.“ —
No! kakšen se Vam zdi zakonski stan? —
Lepo, lepo, kaj ne! — Vsak dober dan
Vam vošči in se Vam do tal odkriva . . .

Kaj ne, kaj ne budalost — ideal
in poezija! To je poglavitno:
soprog z briljantno službo. Imenitno! —
Vse drugo bo že Bog počasi dal! . . .

A. Labud:

Nedelja.

Nikolaj Napotnik se je prebudil, ko je solnce preskočilo skriljasto streho sivega poslopja na drugi strani ceste in butnilo z vsem svojim zlatom ob njegove oknice. Nekaj curkov je šinilo skozi špranje v ravnih, poševnih črtah k njegovim nogam, da so dlačice modrobele plahte zadržtele v zlati kopeli, kakor bi se ne mogle namah privaditi tolikemu razkošju. Nikolaj Napotnik je segel pod zaglavje in izvlekel veliko žepno uro.

„Pol treh?“ se je začudil. „Pomisli, ljuba moja, da smo v srpanu in ne v aprilu. Prepovem si te burke enkrat za vselej! — A saj spiš!“ jo je primaknil k ušesu in potresel.

„Komu naj kažem ponoči?“ je štrknila ura. „In pravzaprav tudi podnevi me goniš čisto brez potrebe. — Kdaj kreneva zopet v zastavljalnico?“ ga je dražila. „Tam je tako mirno in tiho, tako prijetna poltema . . .“

„Aha, si se razvadila. Nikoli več, zapomni si!“

„Poznamo take grožnje,“ se je hihitala. „Stavim, da me boš, preden mine teden, ponujal pri tistem okencu, že več, onemu debelemu plešču z naočniki.“

Kakor bi se ne izplačalo zavračati tako bedastega čeljustanja, jo je Nikolaj Nepotnik vrgel malomarno prek posteljnika na mizo in poiskal v obleki na stolici obdrgnjen mošnjiček iz temnorjavega usnja. Odprl je posamezne predale in iztresel nekaj cvenka na blazine.

„Niti celi dve kroni,“ je namršil obrvi. „To bodi vse?“

„Vse,“ je zazelal mošnjiček.

„Potemtakem bi znalo obveljati, kar je gobezdnila ta norica?“

„Obveljalo bo čisto gotovo,“ se je režal mošnjiček.

„Ampak danes še ne.“

„Pa jutri.“

„Tudi jutri ne,“ je odkimal Nikolaj Napotnik in spravil cvenk. Skočil je z ležišča in odpahnil oknice, da je zlato poplavalilo celo sobo z napetim platnom v kotu vred.

„Mrvico obzira za nežno polt in žensko sramežljivost bi že lahko imel,“ je tožila s platna razgaljena devica. „Saj vendar nisem model.“

„Pardon, gospodična, pardon,“ se je priklonil in zasuknil stojalo proti zidu. „Bo prav tako?“

Devica je pokimala in se mu vablivo nasmehnila. Levica ji je počivala na desni strani še nedovršenih prsi, kakor bi kazala:

„Dopolni, prosim, kar si bil začel. Tako negalanten vendar ne boš, da bi me puščal dneve in dneve s polovico prsi zidovom v zasmeh.“

„Če sem negalanten, si sama kriva,“ se je repenčil. „Zakaj si se včeraj kujala? Danes je nedelja, zunaj solnce, v žepu nič — če popokaš jeze, te danes ne bom dovršil.“ —

Ne da bi potrkala, kakor vedno, se je privalila v sobo tolsta gospodinja:

„Torej, gospod Napotnik, danes smo sedemnajstega. Mislite, da vas bom čakala do sodnega dne? Če morete, plačajte, če ne — tam so vrata!“

„Kako ste čudni! Saj vidite, da stoji slika še vedno tukaj.“

„Meni nič mari, kje stoji. S temi svojimi zmazki se mi nikar ne opravičujte! Štiristo kron za to packarijo . . . jaz vam ne dam niti štiri zanje. Sicer pa je meni vseeno; če se dobijo taki norci na svetu . . . Jaz rabim denar: plačajte ali — jutri opoldne vam zmečem vso ropotijo na dvorišče, da boste vedeli!“

„In jaz vas vržem še danes iz sobe, če se mi ne spravite!“

„Vi mene?“ se je davilo v dušiči zahroplosti iz zavaljenega kupa mesa pred njim. Uprl se je vanj in ga potisnil skozi duri. Obrnil je ključ in mahal proti devi na platnu:

„In to vse radi tebe! Da sem vedel prej, bi se te ne bil nikoli lotil. Štiri modele si mi že požrla —“

„Pripelji pravega,“ se je samozavestno namuznila.

„Ti boš moja pogibelj!“ je tarnal.

„Jaz bom tvoja zmaga,“ se je nasmehnila.

„Modela ti ne morem darovati nobenega več, še zase nimam denarja. A če te naskočim s paleto in čopičem brez modela, se zaničljivo nasmehneš, da mi roka omahne, še preden se te je dotaknila. Zakaj si taka?“

„Pripelji pravega,“ je ponovila. „Išči! Jaz bom tvoja zmaga.“

„Nič ne bom iskal, da veš — nič!“ Pobral je črn širokokrajnik na mizi in stopil na ulico.

Prek ceste se je usločil dolg, metlast srebrn curek iz črne cevi: dela prah in ga obenem požira, pere vozovom kolesa in konjem kopita, kroži počasi na desno in levo, smukne v svetlo kočijo, da

se oblizne ob židanem krilu mlade neveste, šine v grmovje ob strani in prežene jato vrabcev, ponagaja s tremi, štirimi kapljicami očesu postave, nato se izgubi v parku med gredicami. Na obeh straneh se odpirajo okna. V njih se grmadijo bele pernice, izročajo svežemu jutru miro in balzam deviških teles, znojne izparine pivoljubnih trebuhov, močan duh v osladnih sanjah poizgubljenih nerojenčkov. Belo in rdeče opentljane glavice se sklanjajo na cesto, tu — tam se skrije do ramen gola roka za čipkasto zaveso. Pri tleh ginejo sivi, razorčasti železni zastori v nadvratnike; za njimi se prikažejo razparana goveda na močnih klinih, mehko sadje v čedno pletenih jerbasih, okrogli hlebi raznih obsegov, bele, črne, rumene steklenice. Rdeči vozovi drdrajo prazni po svetlem tiru, počasi in zlagoma, kakor bi hranili naglico za popoldanski naval. Moški z majhnimi, zelenimi klobuki in polnimi nahrbtniki razbijajo z dolgimi, podkovanimi palicami po nerodnem tlaku. Cerkev blesti na širokem trgu v jutranjem solncu; skozi glavni vhod bobnijo vanjo branitelji domovine v pisanih opravah, pri stranskih vrticah se prerivajo sključene starke, neokretni delavci, bosí otroci. Za voglom poka kočijažev bič, na voglu razgrinja novino elegantno oblečen mestni uslužbenec. Iz vež stopajo dekline in kuharice z vrči, torbami in košarami, izginejo pri tem vходу, izginejo pri onem, kričijo prek ceste, se menijo s pometačem, s čakajočim kočijažem. Razcapana ženska, sklonjeni stavec, trličast paglavec nese v naročju visoko naloženo breme tiskanega papirja; tupatam vrže zganjen list skozi okno, drugod se skloni in ga potisne pod prag. Peki z velikimi koši na ramenu preHITEVajo mesarje z dolgimi noži in težkimi posodami.

„Išči — vraga bom iskal,“ se je zasmel Nikolaj Napotnik. Z roko je otipal mošnjiček v žepu in sklenil, da poskusi, koliko tega pisanega sveta se bo dalo pokupiti za tiste solde. Če bi mu dali vsega, bi ga seveda vsega pobasal; ker svet je vendar tako lep, tako lep, kliče in vabi: „He, Nikolaj Napotnik, čopič in paletó v roke! Pokaži, kaj znaš! Kaj samo sanjariš o svoji individualnosti — pritisni jo na platno!“

„Vraga bom pritisnil,“ se je zasmel Nikolaj Napotnik glasneje. Stopil je na sredo ceste, da bi videl na obe strani, kje bi se dobila bolj poceni kavarna nego njegova stalna. Za prvim voglom jo je iztaknil. Zunaj so se križale na rumeni izprani deski tri palice porivalke z dvema belima in eno rdečo kroglo na koncu. Spodaj je stalo v nerodnih črkah, da se dobi tukaj zajtrk za desetico. Sedel je k plehasti mizi pri oknu in se razgledaval. Na blagajniškem pre-

stolu je čepela ogromna, starikava ženska. Novim gostom v nerodnih nedeljskih oblekah je voščila po vrsti: „Dobro jutro“. Samo njemu, Nikolaju Napotniku, je bila naklonila obširnejši pozdrav: „Dobro jutro, gospod!“ V kavo so mu nakopičili skoro dvakrat več smetane nego drugim. „Bi me radi privezali k hiši,“ je uganil, ko je videl, s kakim očitnim zadovoljstvom ga motrijo tiste zalite oči na prestolu, in mahoma se mu je zazdelo, da sedi pri oknu kakor za reklamo. Kavarna je bila očitno ponosna, da zmore tudi takega gosta, in to celo v nedeljo, da slovesnost bolj zaleže.

Nikolaj Napotnik bere časopis. Rije, rije po uvodnem članku, kima, odkimava, pritrjuje, se nasmiha, miga z rameni in kakor bi trenil: Nikolaj Napotnik tiči sredi živahnega diplomatskega posvetovanja:

„Kako mislite, Ekscelenca?“

„Da bi bilo dobro, če bi se kdo zavzel za obojestransko kulturno zблиžanje, kulturno, povdarjam, in obojestransko.“

„Gotovo, gotovo, Ekscelenca. Vendar mislim, da bi za kulturno zблиžanje moralo biti dana v prvi vrsti gospodarska podlaga, obrtni stiki, tržne zveze, promet, industrija, kratkomalo.“

„Natanko moja misel, Veleccenjani. Zato bomo že poskrbeli. Vam zaupamo kulturno zблиžanje, kulturno povdarjam še enkrat.“

„Če sodite, da zaslužim toliko zaupanja — dobri stvari z veseljem posvetim vse svoje skromne moči.“

„O, moči niso tako skromne, Veleccenjani. — Končate mojo ženo do prihodnje razstave? Saj veste, ženska nečimernost bi se rada kar mogoče hitro pokazala svetu. Prva nagrada vam je zasigurana — je že vse domenjeno.“

„Ekscelenca ste preljubeznivi.“

„Zaupam vam še, da raste zanimanje za vas in vašo umetnost na najvišjem mestu.“

„Priporočil bi se za strop vsprejemnice na novem dvoru, Ekscelenca“.

„Malenkost. Samo ob sebi umevno.“

„Hvala, Ekscelenca, tisočkrat hvala.“ Nikolaj Napotnik se pokloni in odide; pri srcu pa mu je gorko, da bi glasno zavriskal in zagnal cilinder pod nebo. —

Nikolaj Napotnik obrne stran. Drobna notica: rojstno mestece mu ponuja častno občanstvo in ga namerava odlikovati z ulico njegovega imena. — Pod črto poročilo: eno njegovih najboljših del se je v Londonu prodalo na dražbi za petstotisoč kron.

Nikolaj Napotnik se smehlja in lista naprej. Lahkokrila jahtica leti po morski gladini, beli galebi sedajo na visoki jadrnik, snežnobela peščena obala se leskeče v solncu, mrgoli pisane žide in svetlih trakov, ki opletajo polne ude morskih vil. Jahtica se pritisne k obali, vile jo obkrožijo in tekmujejo med seboj, katera bo prva podarila veliko rdečo rožo slavnemu umetniku, ko stopi na breg. —

Nikolaj Napotnik se oddahne. Ni prijetno, če mora človek zmerom za druge igrati, če se upira vanj neprestano tisoč in tisoč oči. Nikolaj Napotnik se pomeša med občinstvo in gleda:

Nepregledna črn se vije med žalobno plapolajočimi bakljami za dragoceno krsto prvoboritelja. — Ana Pavlova rešuje stari značajni in fantazijski ples. — Glediška umetnica pritiska cev na sence, ker je kritika zatrobila v svet, da ima drobno telo in malo izšolan organ. — Na severu so odkrili novo muho, ki so jo krstili Scoliocentra latimanus. — Mlada mati davi z obema rokama sad svojega telesa, ga zavije v novino in hiti k bregu, da ga izroči valovom. — Mili-jonar pokupi večino delnic in diktira družbi svoje zahteve. — Današnja gospodična ni več sentimentalna goska, temveč energična dama z jasnim pogledom in gibkim zapestjem, kakor ga zahteva moderni šport. — Krotitelju aeroplana nad obleganim mestom sname topova krogla glavo, glava pade navpik na mestni trg, aeroplan nese brezglavega krotitelja v zamotanih krivuljah prek obzidja in se prekopicne v žito. — Popotnik, ki zablodi v San Vigilio ob Gardskem jezeru, vidi v samem sebi anahronizem. — Kralj uživa bulvarsko noč v spremstvu detektivov. — Narod pigmejec se organizira in zahteva v pozni velikani svoje pravice. — Gaby Deslys meni: „Moški je fino oblečen, če človek njegove obleke ne opazi, dokler je ni dvakrat videl.“ — Gorska artilerija vleče konje in topove po vrveh na gorsko slame in jih spušča na drugi strani v dolino. — Štiri-desetletna devica supira s petindvajsetletnim glasbenikom in mu ponuja petsto tisočakov, če jo poroči. — Toplomer kaže v papeževi pod pazduhi sedemintrideset stopinj. — Evropa uka, da je nova barska država oteta svobodi in prosveti, ker so v deveti deželi vpeljali parlamentarizem. — Grof in grofica se vozita po svetu, na nobeni postaji ne izstopita, nakonci se izkaže, da ima on prestreljeno glavo, ona srce. — Učenjak navrta psu v črepinjo štiri luknje kakor štiri tolarje in popiše v debeli knjigi, kako se je pes nato obnašal do smrti. — Zakonodajec prevdarja, ali naj koza ostane dvainštirideset dni na gmajni, da izgubi gospodarja, ali osemindeset. — Vladar preži na lovu s puško za grmom in pusti mlado

srno mimo, ker se mu smili, v staro sproži. — Sedemdesetletna starka nočuje tri tedne na velikomestnem smetišču; ko izdahne, protestira občinstvo na shodih. —

Nikolaj Napotnik je potegnil z roko prek čela in plačal. Zunaj je prekoračil cesto, obstal na robu tlaka in se okrenil še enkrat proti kavarni: take kraje si velja zapomniti, človek pride v njih do veljave, se ozre za dva groša širom po svetu. Da je šel v svojo običajno kavarno, bi mu bil modrijan Melčin gotovo povedal, da ga je mesečnik v domovini zelo opasno pretresel, dopovedal bi mu, da je naš dom tesen kakor rodbinska rakev, silil bi ga v debato o končnem pomenu umetnosti in bi si za slovo izposodil desetak ali dva.

Nikolaj Napotnik je šel skozi mestni vrt in se veselil lepega božjega dne. Tuintam je obstal pred gručo otrok in vjel kakšnega malega kričača s par potezami na papir. Ta in ona mlada mati se mu je, ponosna, da njeno dete ugaja umetniškim očem, samo zadovoljno nasmehnila. Smeh je včasih vabil k nagovoru in obetal tuptam tudi kaj več. Nikolaj Napotnik je objel postavo z urnim pogledom in kmalu presodil, da bi zaman iskal tega, česar mu je treba. Spravil je papir in hitro odšel.

Ko je zazvonilo poldne, se je spomnil, da bi bilo dobro, če bi kaj ukrenil radi kosila. Napotil se je v tiste kraje, koder iščejo kosila ljudje, ki imajo komaj celo krono v žepu. Ozke, temne stopnice so ga privedle s ceste naravnost pod zemljo. Ko se je krog njega zapičilo nekaj začudenih pogledov v njegovo čedno opravljeno postavo, se je opravičeval pred samim seboj, da je umetniku vse kvaliteta: škrlat in cunjja, zlato in pomanjkanje, ves ta pestri svet obstoja edino zato, da lahko pritisne on, Nikolaj Napotnik, svojo individualnost na platno.

Nakupil si je za tri desetice napol zabeljenega blaga. Ko se mu je začelo ustavljati, si je skušal pomagati s poprom in soljo; ker do večera si ne more prav ničesar več privoščiti. Zavistne oči so bulile od oseh strani v njegovo gostijo. Večina si je mogla privoščiti komaj polovico njegovega kosila, nekateri celo samo četrtno: šest vinarjev juhe, šest ovarjenega riža in dva vinarja črnega kruha. Roka se jim je premikala previdno med posodo in usti, da bi se niti kapljica ne izgubila, niti zrno riža, niti mrvica kruha. Zajemali so počasi, da bi „kosilo“ bolj zaleglo in dalje trajalo. Kljub temu so končali vsi pred njim. Suhi komolci se se oprli ob mizo, blede, izsušeni obrazi so se ozirali očitajoče vanj in ga bičali s pogledi, da je nazadnje že bolj goltal nego požiral.

Zunaj šele se je oddahnil in stopal udobno in polagoma, kakor se spodobi po nedeljskem kosilu, skozi dolgo senčnato alejo. Tupatam je izza bršljana in cvetja vdaril jasen žvenket namiznega orodja, zablestela je servijeta, zagorelo je veliko rdeče pero na klobuku. Nekje za voglom so zapeli kozarci, vsul se je razposajen smeh, kakor bi kdo potresel črešnjo sredi najbujnejše razcvelosti. Če se je utrgal kje temnozeleni listni svod, je buknila vedra sinjina v zelenkast žamet mehke polteme, ovenčala kakor z glorioleto povajani klobuk dremajočemu raztrgancu na klopi in ga z gorkim ščegetom na lica in veke iztrgala snu.

Palače so bile zmerom bolj redke, odmikale so se na obe strani. Dvovrstna aleja se je neopaženo spremenila v enovrstno, zelenkasti žamet v njej ni bil več tako mehak. Nikolaj Napotnik je opazil, da se mu je noga kakor sama naravnala proti dolgemu mostu, ki se je daleč na koncu ceste risal z ogromnim železnim ogrodjem na modrem nebesnem ozadju. Ubogal je v prijetni brezvoljnosti, kakor bi bil tudi sam radoveden, kam zabrede človek, če gre za nosom brez namena in načrta.

Ko je obstal na mostu, se mu je zdelo, da hodi že dobro uro. V veletoku pod njim je šumel parobrod in se penil po strugi navzgor. Mimo njega so hodili ljudje v predmestno-kričečih opravah in okornih kretenj, kakor jih rodi neprestano občevanje s stroji. Njih govornica je bila zadirajoča in raskava, kakor bi se kanila uveljaviti sredi tvorničnega hrupa.

Na drugem bregu se je raztezala navzgor in navzdol bujno-zelena ravan. Po stezi ob bregu se je tupatam premikal samotni šetalec ali predmestni parček. Nikolaj Napotnik je krenil po stebrih stopnicah v ravan. Zabredel je v dokolensko travo in prodiral počasi posredi ravni proti zahodu. Izpod čisto jasnega neba je žehnelo, kakor se spodobi v srpanu, iz trave je vstajalo sveže in vablivo in rahel veter je posredoval med izžehnelostjo in svežostjo. Nikolaj Napotnik je obstal sredi ravni, zagnal klobuk predse na tla in poskrbel v par sekundah, da ni bilo med njegovo rjavkasto-zagorelo, mehko-voljno, bronasto poltjo in solnčnimi žarki prav ničesar vmes. Potepal je travo štiri korake po dolgem in enega v šir, jo pregrnil s tistimi skrpanimi kosi sukna in platna, ki so mu še pravkar obdajali ude, ter se zleknil vznak.

Kakor se je ugreznil v travo, se je obzorje zožilo in požrlo most v daljavi, gozd na desni, mesto tam za reko, reko samo, vse, vse: krog njega samo trava, sveža, zelena, sočna trava, nad njim

sinje nebo in na nebu solnce. Prej se mu je zdel včasih svet tako poln nerazmerne razmetanosti, da bi je oči enega samega človeka ne mogle nikoli popiti, in naj bi živel sto in tisoč let. Obupaval je, da bi mogel on kdaj to neizmernost tako objeti, kakor je slutil, da je neizmernosti vredno. Zdaj je obupavanje mahoma izginilo. Zadihal je počasi na vsa pljuča, da so se mu prsi dvignile, napele in raztegnile na levo in na desno kakor gorovje, ki bo zdajinzdaj prekipelo visoko travo. O neizmerni razmetanosti ni bilo več sledu: vsepovsod samo veličast, nedopovedljiva krasota. Človek se ne zdi več samemu sebi slučajni prašek, ki je zablodil iz veseljnosti in krasote in se zdaj ne more več vrniti vanjo. Do tiste ure mu je bilo tako malokdaj dano, da bi se bil blagroval zato, da je človek. Zdaj se je blagroval.

Nenadoma ga je obšlo, da bi preizkusil svoj pogled v žarki solnčni svetlobi. Če je gledal s stisnjenimi vekami v solnce, se je razlilo pred njim, kakor bi bil vsemir prevlečen čezinčez s temno-rdečim baržunom, ki se ga človek boji dotakniti v plahi slutnji, da to ni baržun, temveč gosta, vroča kri. Razmaknil je veke za spoznanje, kri se je razdelila na dvoje kakor Rdeče morje pred Izraelci in pred njim se je razpenjala široka zlata mreža z velikanskim zlatim pajkom na sredi — tisti pajek je bilo solnce. Niti v mreži so venomer migotale in se menjavale, se krajšale in gubile, se raztezale v neskončnost. Včasih se jim je zlato namah pretopilo v mavrične barve, ki so prešinile vso tkanino in zatega pajka samega. Nato so zaplesali krog zlate mreže zlati tolarji, da je Nikolaju Napatniku zazvonilo v ušesih sladko in zapeljivo.

Veter mahoma poleže, solnčni žarki pritisnejo močneje, da zavalovi bronasta polt pod njihovim toplim tipanjem v zadovoljnem smehu. Trava se ne premika več, ne šelesti svoje mehko-zelene pesmi, travnata peresa se zabadajo kakor zeleni meči v vedro jasnino. Dober streljaj od solnca zabledi na nebu komaj viden, rahel oblaček: jadra pohlevno proti solncu, se gosti, se širi, raste sam iz sebe, počiva, kakor bi premišljal, ali mu romanje proti žareči obli ne bi škodilo. Zdaj se je že toliko raztegnil, da oko ne razloči več, ali jadra oblak proti solncu ali solnce proti njemu. Zdaj trčita skup in namesto, da bi oblak prasnil v ogenj kakor cunjca, se mu solnce umakne globlje v nebo in se skrije za njegovo sivo plahto.

Nikolaj Napatnik dvigne glavo in se čudi, kako hitro pregrinja oblakova senca ravan. Doli iz reke se kadi črnobel dimnik in se pomika počasi proti vzhodu. Tam daleč skaklja most v enajsterih obokih prek veletoka. Po mostu se premikajo vozovi in ljudje, da

bi človek rekel: hrošči in mušice. V ozadju pošumeva gozd, bela debla se svetijo ob robu iz njegove teme, zeleni vrhovi se odražajo v okroglih grmadah od čistega neba. Solnce se loti oblaka iz zasede, predere ga natanko na sredi, raztrga na kose in jih razžene po nebu. Svod je zdaj samo okoli solnca temnomoder, bliže obzorja je kakor zaprašen in čisto spodaj umazanostiv.

Ravan ni več tako tiha in samotna kakor prej. Od zapada sem — prej so najbrž počivali — mahajo v vrsti trije kosci. Še dalje za njimi frfotajo v vetru pisana krila in beli predpasniki grabljic. Izza nasipa kraj gozda prilezeta dve moški postavi in kreneta poševno čez ravan proti reki. Pol streljaja stran se dvigne iz trave gola moška glava, blizu nje druga in novega pol streljaja dalje tretja, četrta . . . Vsa planjava se zdi mahoma kakor posejana z živimi zakopanci. Izza nasipa se prikažeta zdaj dve gologlavi ženski in se bližata eni tistih golih glav. Debeljša in manjša ženska gre nato sama naprej, dočim se njena mlajša druga potuhne v travo k zakopancu in izgine hkratu z njegovo glavo. Debeluška pomigne z roko moškima na bregu. Eden gre po brežni stezi naprej, drugi se ji bliža. Kmalu sta čisto skupaj, sedeta v travo, ona mu dene roko na ramo, se ga oklene krog vratu. On sname klobuk in oba izgineta v travi.

„Bog z njima, naj se davita ali objemata,“ se zlekne Nikolaj Napotnik kakor prej in se prepusti brezskrbno leni dremavici.

Polagoma se je zgostil pod solncem nov oblak. Hlad njegove sence je Nikolaja Napotnika osvežil in pregnal dremavico. Obenem mu je zašumela kri po vseh žilah skoro naglas, kite so se napele in od mesa se je odbijalo strastno poželenje, ki je tiščalo kakor čudežen fluid v daljavo in zahtevalo z neodoljivo silo utehe. Nikolaj Napotnik se je začudil in pogledal krog sebe, kaj bi bilo temu vzrok. Slab lučaj od njega je stala mlajša izmed žensk in mu migala z roko. Nikolaj Napotnik se je razjaril nad samim seboj, da ga je moglo to miganje iz daljave tako razburiti. Obrnil se je zlovoljno proč od ženske in zopet legel. Malo po malo se je kri umirila. Nikolaj Napotnik si ni mogel kaj, da ne bi pogledal vsaj napol iz trave, kam bo ženska krenila. Najbrž ga je opazila, zasmejala se je kakor v porog in odhitela proti nasipu. Nenadoma je obstala in pomignila drugemu moškemu, ki se je bližal sem od mosta. Nato sta oba utonila v travi. Na drugi strani se je pojavila zopet debeluška in se napotila proti koscem. Potrepala je prvega po ramenu, vščipnila drugega v bedro in vzela tretjemu koso. Začela je mahati

sama in kosci so jo gledali. Načo je zagnala koso v senožet, se obesila tistemu z vščipnjenim bedrom v podpazduho in ga vlekla stran. Nikolaja Napotnika sta obe proletarski Veneri začeli zanimati. Pri mlajši je naštel polagoma osem gostov, pri debeluški so prišli v manj nego pol ure vsi trije kosci na vrsto. No, kmalu je uplahnilo tudi to zanimanje. Nikolaj Napotnik je razmišljal, kako čudna so pota človeštva, kako se telesa iščejo in kako se najdejo. Solnce se je bilo že močno nagnilo in ga obsevalo bolj od strani. Sredi razmišljanja prileti droben kamenček in mu pade v nizkem loku na trebuh. Nikolaj Napotnik poklekne na svojem ležišču, njegove oči iščejo nagajivca, a ne ugledajo ničesar. Zdajci se zahihita, kjer je oko poprej iskalo nagajivca, mlajša ženska in skoči iz plitkega jarka proti njemu.

„Kakšna čednost! Kakšna svetost!“ se mu smeje.

Obraza ji Nikolaj Napotnik ne more natančno razločiti, ker ga slepi solnce; na zunaj obeta telo lepe, sorazmerne oblike. Ženska stoji z okroglo frizuro, ki jo solnce proseva ob robih, kakor v svetniški zarji. Preširni ogovor je udobrovoljil tudi njega.

„Kako uspeva kupčija?“ je vprašal.

„Saj vidiš.“

„Samo kar sem jaz tukaj, si jih imela štirinajst.“

„Bodi ti petnajsti,“ se je zasmejala.

„Hvala,“ je odkimal.

„Za eno krono te ne bo konec,“ je prosila. „Telo te izdaja, kako bi rado ljubilo. Zakaj mučiš samega sebe?“

„Nimam krone.“

„Pokaži,“ je sedla poleg njega v travo.

Segel je podse v žep in ji smehoma razkazal mošnjiček; v enem predalu je samevala desetica, v drugem sta se dolgočasila dva groša.

„Skrivaš drugod,“ je ljubeznivo zažugala.

„Čemu bi skrival? Če najdeš pri meni kaj več, ti bom zelo hvaležen.“

Utrgala je bilko, jo zvečila z belimi, močnimi zobmi in se zleknila poleg njega.

„Če nimaš, te bom ljubila zastonj“, je rekla tiho, nekoliko sramežljivo.

„Ne maram,“ se je odmaknil.

„Se bojiš,“ je ugibala, „radi onih?“

„Pa še kako!“

„Drugače bi se ne branil?“

„Najbrž ne.“

„Zakaj nisi maral biti prvi, ko sem te opozorila v začetku?“

„Ti in prvi!“ se je rogal.

Čim dalje se je zvijala pred njim, da bi mu raznetila strast, tem jasneje in razločnejše je lahko razbral umerjenost in lepoto njenih udov. „Išči,“ se je spomnil in obenem ga je prešinilo, da je najbrž že našel.

„Veš kaj,“ je rekel. „Tukaj ne maram. Če bi prišla k meni na dom . . .“

„Nocoj?“

„Nocoj. Do desete ure najkasneje.“

„Pridem.“

Dal ji je naslov, pobral svoje reči in se napatil k bregu. Mrzla kopel v reki ga je kakor prerodila. Z lahkim, prožnim korakom se je vrnil v mesto. Spotoma je stopil v navadno štacuno in si za par grošev oskrbel večerjo.

„Zadosti sveta sem nakupil za svoje solde,“ je kimal doma in prigrizoval klobasico. „Nekaj ga še pride za mano.“ S pomilovanjem se je spomnil tistih časov, ko je mislil, da omikan človek z izpod štirimi kronami na dan ne more izhajati, če hoče od življenja tudi kaj imeti.

„Danes, danes,“ je žugal devi na platnu. Še nocoj bo konec moje negalantnosti in tvojega pikanja.“

„Bomo videli — bi me zelo veselilo,“ se je hladno nasmehnila.

„Samo če pride,“ je pomislil in se napravljajal, da bi vžgal veliko podstropno petrolejko nad stojalom.

Prišla je že ob devetih. Zdaj je imela klobuk, bele rokavice in tudi lepše krilo nego popoldne.

„Joj, joj, kakšna noblesa!“ se je čudil. „Zdaj bi te skoro ne spoznal.“

„Misliš, da pojdem tako po mestu, kakor si me videl doli.“

Ko ji je pred zrcalom pomagal iz obleke, se je ozrla v kot:

„Ti si slikar?“

„Slikar,“ je pokimal. „In zato sem te povabil k sebi.“

Povedel jo je za platno in jo poučil, kako naj stoji. Zdaj je videl, da se ni v svojem pričakovanju prav nič motil, kvečemu v tem, da je našel več, nego je upal.

„Zabavna ne bo ta reč,“ se je nasmehnila. „A pozneje —“

„Pozneje boš lahko spala do jutra.“

„Spala, seveda — boš videl!“

Premazal je s čopičem na platnu celo srednjo partijo in naložil svežih barv na paletu. Med šaljivim kramljanjem je delo hitro napredovalo. Kmalu po polnoči se ji je zahvalil, da je tako junaško vstrajala.

„Pa sem res trudna,“ je spustila roke s prsi, se približala postelji in izginila pod odejo.

On je začekal v kot platna svoje ime, pregrnil zofo z debelim kocem, upihnil luč in se zleknil zadovoljno pod koc.

„Kaj te moti?“ se je začudila, ko je videla, da ga čaka zaman.

„Prav nič me ne moti,“ je odvrnil. „Tiho bodi in spi. Le na to te moram opozoriti, da ti ne morem plačati takoj, temveč šele jutri zvečer ali pojutrišnjem.“

„Kdo govori o denarju! Zakaj štuliš zmerom o denarju. Zdi se mi, da bo tisto, kar si mi pokazal popoldne, res vse tvoje bogastvo.“

„Zdaj je to bogastvo še manjše, ker sem potem še večerjal. Ampak ti si me rešila. Za to sliko mi je bilo obljubljenih štiristo kron. Brez tebe jih ne bi videl nikoli.“

„In jaz ne zahtevam za rešitev nič drugega, nego da se že enkrat spametiš in prideš k meni.“

„To je izključeno,“ je izjavil odločno.

„Izključeno — bomo videli.“ Pritipala se je v temi do njega in ga skušala objeti. Umaknil se ji je k mizi in prižgal zopet luč:

„Ali si ob pamet?“

„Ti si ob pamet. Za take otročarije me ni bilo treba vabiti sem. Bolje, da grem takoj,“ je iskala obleko.

„Oprosti, ampak zdaj ne moreš odtod — radi gospodinje.“

„Torej naj te tukaj gledam do jutra?“

„Glej ali spi, kar hočeš. Oprosti, a ni drugače. Jutro itak ni več daleč.“

Začela je zopet prositi in pregovarjati. Razvila je vso svojo umetnost v zapeljevanju. Zaman. Nikolaj Napotnik ni segel po njej in je ni pritisnil k sebi. Odnehal je samo toliko, da je sprejel za par dni dvajset kron na posodo, ki mu jih je vsilila, ko je videla, da je tisto o njegovi stiski resnica.

„Lepa noč!“ je ona zjutraj bridko zavzdihnila.

„Taka je,“ je skomignil z rameni. „Pojutrišnjem pridi po denar!“

„Pridem — pote, ne po denar,“ je odšumela.

Felicijan:

Melita.

III.

Na pragu Melitine sobice se je pokazal oče s spalno haljo odet in v copatah.

„Melita, deset je ura, že proč . . . Pojdi spat, noč je za počitek, dan za delo.“

„Takoј,“ je zamrmrala za njim, ko je že odhajal v svojo sobo in si vzela zaponko iz las.

Ozrla se je proti oknu, ki je bila na stežaj odprta in se zamislila. Prijela se je za čelo in stisnila trepalnice, kakor bi jo bolela glava. Nato je upihnila luč.

Tesna poletna noč je ždela v sobi. Na šipah so se svetile mlačne zvezde; svit bliskavice se je včasih zasvetil v njih.

Melita se je v temi počasi sláčila; od sopare je bilo vse potno njeno telo. Za trenotek je šla slonet na okno; s ceste je pihal hladen veter. Sprehajalo se je le še malo ljudi; samo posamezne sence so še begale v luči električne svetilke, bolj poredko tudi dve tesno združeni.

Naenkrat ni mogla več strpeti pri oknu; trudnost se je je polastila, da so ji klecale noge. Legla je na posteljo in si podložila roki pod glavo; nerazvite prsi so se ji težko vzdigovale.

Z odprtimi očmi je ogledovala pohištvo po sobi, ki se je v poltemi zlilo v mračno celoto. Laž njenega življenja je ležala v njem; vsaka najmanjša stvar je pričala o njej. Toda prejasne so bile konture senc, preveč so tolmačile, da bi jih mogla gledati večer za večerom, ura za uro; pokopala je glavo v blazine in si tiščala oči.

Začutila je z jasno bridkostjo, da je stopila čez prag in da so se duri zaklenile za njo. Prešinila jo je misel, da je na robu prepada in da je nemogoče nazaj. Zazdelo se ji je, da si je treba zavezati oči in se pognati, naj gre, kamor hoče.

„Na okno stopim in razprostrem roki . . .“

Do tega trenutka se ni zavedla svoje velike laži, ki se je zato sedaj tem jasnejše razkrila, da je medlela od bolečine zaradi nje. Podoba za podobo se ji je kazala, in v vseh se je zrcalila njena laž.

„Zakaj sem jim gledala drzno v oči, kadar so mi sledili? Zakaj nisem šla domov?“

„Zakaj mi ni nihče rekel, da me ljubi? Zakaj me ni nihče ogovoril, ampak so le hodili mimo mene in se mi smejali v oči?“

„Zakaj me je oče priklenil v sobo, da sem še bolj koprnela po prostosti, da sem oddaleč v mislih sprejemala vroče poljube, da sem hrepenela po neomejeni divni svobodi?“

„Zakaj sem jih videla druge v sreči? Zakaj je sijala v mojih očeh luč, ki mi je vzbudila nevzdržljivo strast?“

Izpraševala se je in ihtela, očitala in se kesala . . . Spoved samemu sebi je najsvetejša stvar: noben greh se ne da zamolčati, vsi morajo pred oltar duše, pred najstrožjega sodnika, ki nikdar ne odpušča.

Lasje so se ji v neredu spustili čez obraz, solze so se mešale s potnimi kapljami na licih. Grizla si je ustnice v obupu, da je življenje zagrešeno in se ne da nikoli več popraviti. Le malo je bilo let in še ta so bila grenka in z žolčem prepojena.

„Vsa leta, vsak dan, vsa mladost . . . vse samo za veliko laž, da sem srečna, da se mi je vse izmišljeno izpolnilo, da sem kakor so druge . . .“

Desno roko je ovila v močne kite svojih las in jo stegnila z vso močjo, da so ji izruvane nitke ostale v roki. Žila na sencih ji je močno bila.

„Vse za namišljeno srečo . . .“

Napadla jo je besnost, da se je kakor brez pameti premetavala po postelji in venomer vzdihovala:

„O Bog, odpusti, saj ne vem, kaj delam . . .“

Ko se je umirila, se je spomnila na deda, pred davnimi leti umrlega, ki je ves božji dan presedel pri oknu in kar naprej kadil iz pipe. Mračno je gledal skozi tobakov dim na cesto, med svet in ljudi . . .

Na misel ji je prišla dežela, gorski kot, kamor sta hodila vsako leto z očetom na počitnice. Razen župnika, postarnega, gorečega človeka in učitelja, ki mu je bilo glavno opravilo čebeloreja, ni bilo nobenega primernega človeka ure okrog. Od sveta odtrgan košček je bil to; planine so kraljevale nad njim in okoli njega. Bistro oko jastreba je krožilo včasih cele ure nad njim. Z jelovim vzduhom je bil nasičen zrak. Mir in tihota povesod.

Pod velikim košatim drevesom na vrtu je imel oče svojo mizo. Tam je čital neprenehoma od jutra do večera in si je privoščil le skopo urico sprehoda na dan. Ona je ležala v mreži, ki sta jo prinesla iz mesta, za streljaj proč od njega, kjer se je sadno drevje

že mešalo z divjim jelovjem in borovjem. Njene misli so bile brez-
 žično zvezane od trenutka do trenutka z namišljenimi točkami v
 mestu; v duhu je igrala vloge visoke, neodvisne dame, glediške
 igralke, naivnega deklička, in kadar je hlad zavel žalost v njeno
 srce, mrzlo brezčutno redovnico . . .

Prišel ji je na misel hladen večer, poln rose in modrega neba.
 Z volnatim šalom odeta je ležala v mreži, roke pod glavo, v naročju
 pesmi velikega pesnika . . . V bližini se je penil gorski potok . . .
 Štiri popoldne je bilo; pogledala je ravno na svojo zlato uro v
 zapestnici in dremaje zaprla oči. Vsako svojo kretnjo je še videla
 pred svojimi očmi.

Takrat jo je zdramil nizek glas.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus . . .“

Pred njo je stal širokopleč šestdesetleten mož, v dolgopetem
 črnem talarju, z brevirjem v roki. Njegov obraz je bil neprimerno
 resen in obenem silno prijazen in dobrohoten.

Jasno ji je stopila pred oči mračna župnikova postava.

Ostrmela je, prestrašila se je nekoliko in ni ničesar odvrnila,
 ker ni bila navajena na tak pozdrav.

„Da imate tako reč v dolini za spanje, kdo bi si mislil . . . Mi
 ležemo kar v travo.“

„Saj ni za spanje,“ je odgovorila boječe, nezaupno.

Videla je prestrašene župnikove oči.

„Res, res . . .? Ljudje iščejo tam, kjer ni,“ je brez prave
 zveze odgovoril svečenik. „Na čudne načine napravljajo, pa je že
 narejeno . . .“

Pogledal jo je in resno dostavil:

„Vi se boste smejali, pa je res . . . V svetu iščemo srečo in
 ne vemo, da je pri nas, v naših dušah . . .“

Položil je roko na srce in mirno pripovedoval, da so se davi
 napotili zopet trije fantje v Ameriko.

V Meliti je vse strepetalo, ko so se ponavljale te misli v njeni
 glavi. Nekaj se je protivilo v njej in trdilo, da ni res in da ne
 more biti res. Zakaj se je vendar v njenem srcu nabralo toliko gorja?

Hladna sapa jo je zbudila iz misli. Ledeno mrzel pot je pre-
 pregel vse njeno telo, da se je treslo od mraza. Vstala je s postelje;
 noge so ji bile nenavadno šibke, da je omahovala. Zaprla je okno.
 Bliskavica je za hip obsvetila njeno bledico.

Nato je legla nazaj na posteljo; roke so ji brez moči omahnile.
 V ušesih ji je zabrnela godba, valček, ki se igra po gostilniških

vtovih, zdelo se ji je, da vidi plesalce, a le medlo se je godilo vse pred njenimi očmi. Omamljiva brezmočnost jo je prevzela in v sencih ji je klujuvala komaj čutna bolečina.

Kakor bi bila promenada med drevjem, ji je bilo. Videla je rdeče solnčnike, bele obleke . . .

Napol v sanjah ji je postalo naenkrat tesno pri srcu in dušče. Nevidna moč jo je morila, da si ni upala spregovoriti. Nekaj je hotela reči očetu in se ni mogla domisliti kaj . . . Zakričala je obupno, strašen občutek samote jo je objel; zdelo se ji je, da je v večnem prostoru, kjer ni bilo ne tal pod nogami, ne nobenega predmeta nikjer. Pusta praznosta povsod.

Zaspala je in v spanju so ji šklepetali zobje.

Ob treh zjutraj, ko je posvetil prvi svit, je očeta vzbudil nenavaden šum. Premišljal je, ali je zaropotalo, ali je bilo, kakor bi padel kdo? Pogledal je na uro in se trudil v mraku spoznati; obenem je poslušal.

Začul je grgranje, hreščanje onemoglega glasu; mrzlo ga je spreletelo in mu ni en hip ni pustilo, da bi se premaknil z mesta.

Pred vrati sosedne sobe je začul dihanje, ki je hotelo obtičati v grlu, pahnil je vrata s silo.

Melita je ležala na tleh in krvavela; pri padcu se je udarila ob rob. Rdeča kakor razbeljeno železo je bila v lica; prsi so se ji vzdigovala, kakor bi pojemale.

Skočil je k njej in jo zgrabil z obema rokama za ramena.

„Melita, Melita!“

Tresel jo je, dokler ni odprla oči.

„Kaj ti je, Melita?“

Nič odgovora, le trepalnice so se spet zaprle do polovice.

„Melita, lepo te prosim, govori, Melita!“

Tresoč se, jo je položil na posteljo in se v naglici oblekel.

„Melita, grem po zdravnika . . .“ je rekel in obstal brez moči in nemo pri postelji.

Melita je čisto zaprla oči; roke ji je stisnil krč. Polglasno je sanjala:

„Prej je šel gori, sedaj mora priti z one strani . . . Obljubil je, da pride vsak večer . . . Z hlo palico in panama-slamnikom . . .“

Utihnila je, bolešno se je obrnila.

„Moj Bog, ne sreče, ne, ne . . .“ In čez nekaj časa:

„Ali ga vidiš? . . . Kateri? Kateri? . . . O, ne pokažem ti ga . . . nikoli . . .“ Zveržen smehljal je preletel brezkrvne ustnice.

„Čeprav ga ni, pa je morda vendarle . . . v mojem srcu . . .“

Oče se je prijel za glavo in ni mogel nikamor. Potrkal je s palico sosedom na zid.

Zdravnik, ki je prišel, je spoznal vnetje možganske mreže, zapisal zdravila in odšel.

Brez besed je obsedel oče ob postelji in buljil v njen obraz, pod katerim so valovali vulkani.

Drugi dan Melite ni bilo v šolo in nikoli več. Ko je za silo ozdravela, jo je oče poslal v samotno zdravilišče. Poročali so mu od tam, da ji je zlasti, kadar je mlaj, posebno hudo.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

23.

Novo mesto 17. junija 1900.

Moja prva sveta dolžnost je, da Vas, moj mili prijatelj, prav, prav presrčno zahvalim na globoki prijaznosti in nežni skrbljivosti, s katero se brigate za mojo usodo. Davno že bi se bilo spodobilo, da Vam odpišem, ali zadržavala me je vedno moja stara napaka — epistolofobija. Topla Vam hvala za potrpežljivost, s katero prenašate in mi odpuščate ta moj vse graje vredni greh. Sed ad rem — najprvo o zdravju. Pred 3 leti doletela me je čudna sreča, da sem ujel tri influence zaporedoma. Trajale so 15 tednov, prvi dve po 6, zadnja, najblažja le tri. Nasledek teh boleznij je bila grozovita slabost; čutil sem jih več nego pol leta; opešalo mi ni le truplo, nego i duh. Obhajale so me neprenehoma črne slutnje bližnje smrti. Nje se baš ne bojim, še manje pa si je želim, kajti spadam med tiste ljudi, ki so s svojo usodo na tem svetu zadovoljni. Kako krasen je ta božestveni svet in koliko čudovitih prelesti in ugodnosti nam razodeva človeško življenje! O jaz bi se bogme čisto nič ne protivil, ako bi mi bil namenjen ali prisojen Matuzalemov vek. Misel na bližnjo smrt mi je bila torej na vso moč zoprna in nadležna, ali se je nikakor nisem mogel odkrižati. Slutnja me je nadlegovala več mesecev — do zime . . . Vaš iskreni prijatelj

J. Trdina.

24.

Novo mesto 18. junija 1900.

Influenca me je začela mikastiti kmalu po novem letu in se je vlekla v svojih treh izdajah, kakor pravim, celih 15 tednov še čez prvo polovico aprila. Ko je nastopila sledeča zima, sem pričakoval, da se mi po svoji vražji navadi ali ponovi sama, ali pa, da se prikaže kak nasledek njen — sušica, pljučnica i. dr., ki me brez dvojbe ugonobi. Čakam, čakam — ali ničev! Ne pojavi se ni mati influenza, ni koja njenih hčera. Baš protivno! Čutil sem se od dne do dne bolj bodrega in jakega. Dobil sem volčjo slast do jedi in trdno spanje kakor medved v brlogu. Slutnja bližnje smrti mi se je jela dozdevati strašno smešna in neumna, pregnal sem jo v nedogledno daljavo bodočnosti. Mesto nje se mi je ukorenila v duhu čvrsta, vesela nada, da bom še dolgo, prav dolgo živel, uživaje debele požirke sladke dobrote pozemskega prebivanja. Od takrat mi se je videl svet še sto in stokrat lepši nego pred boleznijo, življenje pa radostno, polno vsakovrstnih telesnih in duševnih blagodati, kojih užitek nam ne smejo kaliti malenkostne strasti in skrbi, niti sitnosti, s kojimi nam nagajajo drugi ljudje. Bil sem, da povem vse z jedno besedo, popolnoma srečen. Ta blažena doba je trajala do 26. preteklega meseca. — Za danes z Bogom! Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

25.

Novo mesto 19. junija 1900.

Devetindvajsetega maja sem dopolnil svoje 70. leto. Ali 26. sem že povse obupal, da bom dočakal ta dan. Ob 8. uri zvečer, ko sem bil že v postelji (kajti hodim rano spat) napade me iznenada strašen kašelj, ki je trajal brez prestanka celih 20 ur! Valjaje se po postelji sem trpel hude muke: kašelj me je hotel kar zadušiti. Po instinktu planem iz postelje in se začnem hitro izprehajati. Zapazivši, da mi je gibanje muke znatno olajšalo, jámem skakati, dirjati po sobi, dvigati stole in vršiti vsakovrstno telovadbo, ne izvzemši plesa turških dervišev. Muke so bivale res čim dalje manjše, vendar so trajale še do 4. ure popoldne sledečega dneva, ko so prešle v navadni kašelj, ki se da prenašati brez težave. Ali ne morete si misliti, kako grozovito me je oslabilo teh 20 ur trpljenja. Še danes ga čutim v vseh udih in živcih. Prvi teden sem se komaj premikal,

hranil sem se samo z mlekom in čisto juho. Še deseti dan sem hodil v čitalnico celih 20 minut, ko potrebujem zdrav komaj dve. Taki napadi so nasledek starosti. Kakih 20 let jaz pravega pota več nimam, mesto njega pa me obliva tudi brez vročine nekak oster znoj, ki mi razjeda zgornjo kožo in dela torej kraste. Od konca sem mislil, da je ta znoj nova, pogubna bolezen, ali dolga skušnja me je naučila, da je moj najboljši prijatelj. Kadar mi pride, ne čutim nič slabosti in bolehnosti, spavam dolgo in sladko s prijetnimi sanjami. Če pa dalje časa izostane, me začno napadati razne težave in tudi omenjeni kašelj me je moril takrat, ko že pet dni ni bilo znoja . . . Zdravo! Vaš najiskrenejši prijatelj in spoštovalec

Janez Trdina.

26.

Novo mesto 20. junija 1900.

Razen nekaterih drugih ljudi nagovarjate me posebno Vi, da bi svoje zbrane spise dal na svetlo. Od konca me ta reč ni baš mikala, ali zdaj bi spravil prav rad v javnost svoje „bajke“, že zato, da ujemim z njimi nekatere možakarje, ki niso le nasprotniki našega naroda, nego i sovražniki človeškega razuma in prave pameti. Lahko uganete, koga mislim. Trebalo bi mi torej prirediti te bajke za natis. Ali kako?! S takim poslom se jaz nisem nikdar ukvarjal. In sploh sem jaz tudi jako nepraktičen človek, nepraktičen do neverjetnosti, nepraktičen kakor kak otrok, ali pa še bolj. Vprašal sem nekoje znanke, ki razumejo take stvari bolj od mene, kaj mi je storiti, a vsak mi je svetoval kaj drugega. Jeden je rekel, naj bajke lepo prepišem in dam rokopis natisniti. Ali takega mehničnega, dolgočasnega dela se jaz ne bi lotil za noben denar. Bolj pametno mi je svetoval nekdo drug, ki je dejal: Glavna oseba je za tak posel založnik, tiskarjev je na izbèr tudi že na Slovenskem. Ker so bile vaše bajke že natisnjene v „Ljublj. zvonu“, ni treba jih prepisovati, tiskar naj jih prenatise in — mirna Bosna. Pobrigati pa se morate za vestnega korektorja, ki bo popravljaj tiskarske pomote. Najbolje bode, da ga dobite v tistem mestu, kjer se bodo vaše reči tiskale. Da bi tiskar pošiljal posamezne liste v Novo mesto, da popravljate te pomote vi sami, ne morem vam svetovati: to bi bilo prezamudno in jako neprilичno. Zdaj pa prosim še Vas, preljubi moj prijatelj, da mi svetujete, kaj mi je ukreniti, da se tiskanje prej ko mogoče začne in dovrši . . . Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

27.

Novo mesto 21. junija 1900.

Še v dijaških letih (1849 — 50) sem napisal za „Slovensko društvo“ v Ljubljani „Zgodovino Slovenskga naroda“. To delce je potem proti moji volji dala natisniti „Slovenska matica“. Jaz sem zahteval, da se mi izroči rokopis, da ga popolnoma predelam. V kakih dveh letih ga potem pošljem „Matici“ tako popravljenega, da se bo mogel dati brez sramote med narod. Ali naši prvaki so se radi tega name strašno raztogotili. Rokopis so poslali v popravek g. Bradaški, ne pa meni. Zdaj me pa napadajo bonci in kvasijo, da ta zgodovina ni nikaka zgodovina, nego da sem si zgodbe jaz sam izmišljal. To se razume samo po sebi, da to dijaško moje delce ne more biti niti kritično niti znanstveno; ali vsaka stran njegova dokazuje, da sta mi vodila pero najpoštenejša namera in najčistejše rodoljubje. V dijaških letih sem pisal mnogo i za naše novine in časopise (za „Slovenijo“, „Ljubljanski časnik“, „Slovensko bčelo“, „Novice“) ali tudi te malenkosti niso vredne, da bi se zopet natisnile, razen zbirke narodnih in polunarodnih pripovedek, kojo sem priobčil v „Ljubljanskem časniku“; ali jezik je v nji tako zastarel, da bi ga trebalo korenito popraviti. Za Hribarjevega „Slovana“ sem pisal „Hrvatske spomine“, ki so se pa pretrgali, še predno so prišli do sredine, kajti se je uredništvo ustrašilo mojih odkritij o demoralizaciji v Slavoniji. S presrčnim pozdravom od mene in dr. Vojske Vaš najiskrenejši spoštovalec

Janez Trdina.

28.

Novo mesto 22. junija 1900.

V rokopisu imam mnogo povesti iz narodnega življenja in biografij naših rojakov — kmetov in obrtnikov. Ali ti spisi so narejeni v naglici, so le nekak načrt, kateremu bi trebalo izpremeniti ne le posamezne besede, ampak cele stavke in odstavke; v sedanji obliki niso za javnost. Večkrat sem jih že mislil popraviti, prepisati in poslati za podlistek „Slovenskemu narodu.“ Ali vselej mi je nedostajalo pravega veselja. Slovstveni izdelki se morajo ustvarjati con amore, drugače nimajo pravega maha in okusa. Vendar čutim zdaj od dne do dne več volje, da priredim te spise za „Slovenski narod“, potem pa bi se lahko še posebej natisnili. — Kakor sem Vam že zatrdil, sem jaz s svojo usodo povse zadovoljen. Glavni vzrok je to, da sem si ohranil vse ideale svoje mladosti: ljubezen do

svobode, ljubezen do domovine in naroda, do narodne preteklosti in sijajne, ponosne bodočnosti, ljubezen do narodne literature in narodnega jezika, do narodnega napredka, do slavjanske vzajemnosti, ljubezen do znanosti in umetnosti, posebno pa tudi ljubezen do krasne narave, ki nas očaruje vsak dan z novimi čudesi in obsiplje z vedno svežimi blagodatmi in blagoslovi. Svobode je več vrstá — svoboda more biti politična, narodna, socialna, telesna, duševna, osebna i. t. d. Vseh vrsta ne uživa skoro nihče, zares nesrečen pa je tisti, ki nima nobene.

S presrčnim pozdravom svojim in dr. Vojske Vaš najiskrenejši prijatelj

Janez

29.

Novo mesto 23. junija 1900.

Mene sta doleteli dve posebno dragoceni svobodi: duševna in osebna. Duševna mi daje moč, da presojam brez tujih sugestij vsa politična, verska in nravna vprašanja. Osebna svoboda je pa tako lepa, da je vredna med brati vsak mesec 5.000 gold. pa tudi več. Navdaja me vselej vesel ponos, kadar pomislim, da sem sam svoj gospodar, da mi ni treba biti nikomur v strahu, da vstanem, kadar hočem, da grem, kamor in kadar hočem. Moja pokojnina je res da dosti borna, tudi hiša mi donaša neznatne obresti; ali ti mali prihodki zadoščajo popolnoma za moje male potrebe. Dolžan nisem nikomur nič in dostikrat se pokaže ob mesecu še kak prebitek, posebno o bolezni. Drugi bolniki imajo često silne stroške, jaz nikarkršnih, kajti sem sam svoj zdravnik in lekarničar. Moja zdravila so: mir, gorkota, post, voda in dobra volja. Sosebno je dobra volja več vredna nego vse lekarske maže in plaže. Tako sem si prihranil po tistih treh influencah več nego 50 gold. in po omenjenem kašlju 12 gold. Mnogi mislijo, da se po tem načinu življenja nič dobrega ne užije, ali se jako motijo. Izpraznil sem teh 33 let, kar sem na Dolenjskem, marsikateri literček izvrstne slovenske in hrvatske kapljice in nisem stradal niti izbornih kuhinjskih dobrot. Mene ne mikajo gosposke slaščice in rafinirani zalogaji. Jaz sem privrženec domače umetnosti tudi na to plat. Ljubčki mojega povse zdravega želodca se zovó: Žganci s kisló gobovo juho; ljubljanske klobase s hrenom; prekajeno pleče s kislim zeljem, bravina s sladko repo i. t. d. Nikdar pa mi ni prišla še na misel pasteta z gosjimi jetri ali gomoljike v šampanjcu. — Za danes z Bogom! Vaš najiskrenejši prijatelj in častilec

Janez.

30.

Novo mesto 24. junija 1900.

Mene ne tare nikdar tista huda nadloga, kateri pravijo „dolgčas“. Berila imam zmirom dosti. Zanje mi skrbita prijatelja dr. Vojska in Hudovernik, kostanjeviški beležnik. Novine in časopise čitam v čitalnici, ki je dobro založena z njimi. Razen drugih ima i nemško „Zeit“ in medvedovo „Njivo“. — „Zeit“ štejejo Nemci med najboljše svoje časopise, istotako medvedovo „Njivo“. Tu je prilika primerjati. Kako prazna, površna, prostaška, z jedno besedo „minderweitig“ je „Zeit“ proti klasični Njivi. Nemci dandanes res nimajo vzroka in pravice hvaliti se s svojo beletristično literaturo.

Jedini človek, s katerim tukaj občujem, je vrli narodnjak dr. Vojska. Inih društev se skrbno ogibljem in to iz načela. Dokler je kdo mlad, nahaja v družini resnično zabavo in srečo, v starosti pa je človeku najboljša tovarišica — samota. V društvu se zdi starec ljudem siten, pedantičen, starokopiten, brbljav bedak, domišljav kilavec. Često ga zmatrajo kar naravnost za „objectum foppabile“, gotovo pa ga obrekujejo zaničljivo vsaj za hrptom.

Z največjo radostjo smo sprejeli Vaše naznanilo, da pridete julija sem. Razen mene tudi dr. Vojska in sodni svetnik Golja čakata, da Vas zopet vidita. Radi sorodnic moram iti od konca julija v Ljubljano. Pred 5. pojdem tja in 10. sem že prav gotovo zopet v Novem mestu. Kdaj po priliki naj Vas tu pričakujemo? Tudi Vas prosim, da mi odpišite, da li ste prejeli vseh osem dopisnic, koje sem Vam poslal. — Sprejmite najiskrenejši pozdrav od mene, dr. Vojske in sodn. svet. Golje. Vaš iz globočine srca Vam vdani prijatelj in častilec

Janez.

Ignacij Gruden:

Moment.

Roke slabotne in koščene,
od vesel vse ožuljene;
oči vse motne in steklene
in od skrbi izbuljene;
od bede lica vsa izpita,
obraz od solnca ves ožgan:
dva ribiča molče strmita
čez tihi, daljni ocean . . .

Ferdo Kozak:

Sestri.

(Konec.)

12.

Žito je že odgnalo, polja so se pregrnila z drobno pretkanim zelenim plaščem. Martin je hodil po njivi in mislil na bodočo žetev. V vasi je pozvanjalo k popoldanskemu obredu. Nedeljska svetost je dremala v ozračju kakor tiha, pokojna molitev.

Tako je bilo v pomladnih dneh, ko je še z Reziko pohajal na njivo in sanjal o lepi bodočnosti. Kakor bi v rebri cvetela akacija, bela in blesteča, posuta z nežnim cvetjem. Kramljale so veje v popoldanski tihoti, se nagibale druga k drugi in šepetale. Pa je zavelo tako mrzlo od severa, da se je vsulo z akacije kakor sneg, ostalo je golo, žalostno drevo na samoti, zibaje se v sanjah in hrepenenju.

Od kočee se je razlegal klic.

Martin se je ozrl. Ob koncu dvorišča je stala Tinka. Počasi je šel k njej.

„Kaj, si že doma?“

„Hitro, kaj ne?“

„Saj je še komaj zvonilo.“

„Nisem mogla iti.“

„Kako to?“

Zardela je in se prisiljeno nasmehnila.

Pogledal jo je. Tako čudno upal se mu je zazdel ta ozki obrazek, oči tako nemirne.

„Ali si bolna?“

Tinka ni odgovorila. Sedla je v senco košatega bezga, Martin je sedel k njej.

„Zakaj pa nisi šla v cerkev?“

„Sama ne vem. Prišla sem do sredi pota, potem sem se pa obrnila . . .“

Martin je ugibal, kak poseben vzrok da ima, ali pa ne govori resnice. Tinka ga je nekoliko časa gledala, potem je pa nenadoma zardela, oči so se ji zasvetile v vlažnem lesku. Sklonila se je k njemu in mu položila roko na ramo. „Martin, nekaj ti moram povedati . . . Ne vem, kako bi rekla . . . tako čudno mi je.“ Stisnila se je tesno k njemu in mu nekaj zašepetala v uho, Martin jo je

začudeno pogledal. Blesk sreče se je utrnil v njegovih očeh, a je takoj nato spet ugasnil.

„Ali je resnica, Tinka? Da bom oče?“

Prikimala je.

Potopila sta se v razgovor poln toplote in skrbi, hvaležnosti in sanj. Ko je Tinka odšla v kuhinjo, da napravi večerjo, je legla v Martinovo dušo težka žalost.

Zakaj ni bilo prej tako, veliko prej, ko je bila Tinka še pri očetu! Zakaj mu ni te sreče darovala Rezika! Pekla ga je bridkost, vso noč ni zatisnil očesa. Zjutraj pa je vendar pohitel k Tinki vprašat, kako se počuti.

„Zdaj pojdem na polje, ne delaj preveč.“

Dobro ji je delo, da se je tako bal zanjo. Te mehke besede so jo odškodovale za vse prestano trpljenje in jo podkrepile v novih upih. Ko ga je čakala s kosilom, je prinesel pismonoša pismo zanj. Spoznala je Rezikino pisavo in prevzela jo je silna radovednost, kaj piše. Postavila je posodo v jerbas, ga zadela na glavo in odhitela na njivo.

„Čuj, Rezika je pisala!“

Martin ji ni hotel sprva verjeti; ko je pa spoznal pisavo, je prebledel.

Sedla sta na travo in brala:

„Dragi Martin! Morda si me klel tisti dan, morda sploh nisi pomislil name, ker si me hotel pozabiti. Vem, da je velika moja krivda, a vendar te prosim odpuščanja. Saj je mogoče še kaj usmiljenja v tebi, da se spomniš svoje zavržene žene in jo rešiš pogina. Daniela ni več pri meni. Izginil je bogve kam; vse popraševanje po njem je brezuspešno. Vem, zakaj me je pustil. Pošel je nama denar, lakota je pozdravila najin dom. Skromen zaslužek ni zadostoval niti zame, kako še za oba. Daniel je bil brez dela. Zdaj sem sama sredi tujine, izročena bedi, in nikogar ni, ki bi se me usmilil. Glej, Martin, moj mož si, včasih si me imel rad. Mogoče nisi pozabil name in zato te prosim, reši me! Nikdar več se ne pregrešim proti tvoji dobroti, kajti spoznala sem, da si najboljši človek na svetu. Pozabi, kar sem ti storila zla in reši me! Tvoja Rezika.“

Martinu je zdrsnilo pismo iz rok, sklonil je glavo na prsi. Tinka se je boječe odmaknila.

„Kaj mi jo storiti?“

„Stori, kakor veš, da bo najbolje.“

Molče sta pojedla skromno kosilo. Tinka je odšla domov, Martin je obsedel na travi.

Kaj naj stori! Če ji pošlje denar, potem pride in se naseli pri njem, kam naj gre Tinka? Očeta nima, svojega posestva tudi ne, a služiti je ne more poslati, posebno v tem stanju ne. Srce bi mu očitalo do konca dni, da je pognal v svet svojega otroka in bitje, ki mu je bilo druga žena . . . Mračen in zamišljen je prišel zvečer domov. Trdo so odmevali njegovi koraki po hiši. Z največjim naporom je dušila njegova trezna razsodnost divji plamen ljnbezni, ki je pomalem zopet sikal na dan.

V razmišljanjih so drveli dnevi mimo njega kakor blisk, še na pismo ni odgovoril. Odlahal je in omahoval; zdaj je zasanjal o bodoči Rezikini vrnitvi, zdaj je mislil na svoje dete.

„Kaj ti je, Martin? Hudo mi je, kadar te vidim tako potrtega in žalostnega. Saj vem, da je vse zaradi mene.“

Martin se je obotavljal, potem ji je pa pogledal v odkritosrčne oči in se nasmehnil.

„Da, res je. Zadnje dni mi je tako čudno v duši, sam ne vem, kaj se godi z menoj. Veš, vse je prišlo prehitro. Dovolj sem že pretrpel ta leta in ravno, ko sem zahrepenel po počitku, je prišlo ono pismo.“

Tinka se je komaj vidno zdrznila. V oči ji je dahnila vlažnost, na trepalnicah je obvisela solza. Martin jo je zapazil in pokesal se je, da je sploh mislil na Reziko, ko mu je vendar Tinka tako iz dna duše vdana.

„Ne bodi žalostna, saj se mogoče bolje izteče, kakor si mislim!“

„Ne verujem! Vedno se mi je zdelo, da je nekaj med nama, kar naju loči.“

Martin ni odgovoril.

„Ali si že odpisal Reziki?“

„Ne še. Kako pa naj pišem?“

„Da naj se povrne.“

„To ni mogoče! Pomisli, kaj poreko vaščani. Vsa vas bi zagnala vrišč, da sva se pregrešila proti postavi . . .“

Molče sta se prepustila lastnemu razglabljanju.

Nad gozdovi se je zgrinjal večer, tih in miren, kakor bi se gorak balzam prelival v gostih curkih prek horizonta. Črički so pripevali melodiji poljanskih sanj in šepetu košatih dreves. Tajinstven utrip večera se je razprostrl nad dolino kakor hrepenjenja polna pesem.

„Martin, čas je, da greva spat.“

Tinka je vstala, a hipoma je omahnila, zaječala in se krčevito oprijela zidu. Martin je preplašen skočil k njej.

„Tako bleda si! Pusti vse delo in ostani v postelji, saj veš, kako je. Takoj jutri stopim v vas in poiščem Birtičevko, da ti streže in tačas opravi tvoja dela.“

Prijel jo je za roko in jo počasi odvedel v izbo. S tresočimi rokami je prižgal luč in sedel k njeni postelji.

„Preveč skrbiš zame.“

„Za koga naj skrbim, če ne zate.“

Tinka ga je hvaležno pogledala, najraje bi se ga oklenila krog vratu.

„O, saj sem vedela, saj sem verovala . . .“

In oba sta čutila v svojih srcih vzvišeno čustvo ljubezni do bodočega otroka, ki ju je prerodila in dala nove upe in nova hrepenenja.

13.

Martin je počasi prestopil domači prag. Hrbet mu je klonil kakor starcu, obraz je bil mračen in bled. Skoro boječe je šel v izbo.

„Ali si ti, Martin?“

„Da, Tinka. Bil sem v vasi. Birtičevka je dejala, da pride zvečer... Ampak ti ljudje v vasi so čudni. Videl sem, kako so ti stikali glave in kazali name. Znanci so se me ogibali, za menoj so postajali in vrag ve, o čem so klepetali.“

„Lahko uganeš.“

„Vem, vem; saj mi je tudi Birtičevka vse natančno razložila, kaj govore o naju dveh.“

„Pusti jih, Martin! Zlobni so bili že od nekdaj.“

„Pa vendar človeka jezi, da bi ga obsojali taki polberači, ki so v naši vasi. Raje bi tisto skrb, ki jo imajo za druge, porabili za dom in gospodarstvo. Videti je, da so zelo nezadovoljni z nama.“

„Kaj to; saj sva oba vedela, da drugače ne more biti in jaz sem se tudi nato pripravila.“

Tiho je odprl vrata in sedel v kuhinji na stol. Še enkrat je prisluhnil proti izbi, potem je pa izvlekel iz žepa pismo. Ogledeval ga je od vseh strani in s tresočimi rokami raztrgal ovoje. Zdaj je pisala še bolj proseče, še bolj vdano; vse vrste je prevevala kakor obupen krik potapljačevega. S kričočimi barvami mu je naslikala strašno bedo, ki jo tare in ga prosila, naj ji odpusti. Govorila je o

ljubezni s tako divjimi in vročimi besedami, da se je Martin zdrznil. Prečital je pismo dvakrat, v srcu so mu zvenele njene prošnje, da je obsedel v globokem razmišljanju . . .

Reka je s poslednjim zagonom nenadoma razdrila breg in se razlila čez in čez . . . Martinovi pomisleki so prešli kakor megle. Pozabil je na Tinko, na dete, na dom in le ena sama želja mu je palila dušo: imeti Reziko. Vstala je pred njim iz mladih let, ko je še počivala v njegovem objemu in zarotil se je, da mora priti, naj se zgodi, kar se hoče. Čez dolgo časa se je ozrl po kuhinji. Kaj mu je bil pravzaprav ta dom, ko ni zvenela v njem njena govorica, ko ni odmeval od sten njen korak. Kaj so mu njive, ko pa ne spi v njih delo njenih rok. Je li sploh mogoče, pozabiti mladost in se brez spominov zagrebsti v mračno sedanjost? Zazdelo se mu je, da je sanjal čudne, težke sanje, ki so mu skalile mir in ga polnile z bridkostjo. A zdaj se je vse zopet dvignilo iz sivih megel na površje, kakor nekdanj jasno in s solncem oblito.

„Martin!“

Proseče je vzdihnil droben glasek, Martin se ga je skoro prestrašil.

„Kaj pa je, Tinka?“

„Daj mi vode!“

Šel je k vodnjaku in natočil.

„Tinka, jaz moram jutri v mesto.“

„V mesto? Zakaj pa?“

„Razni opravki me kličejo.“

„Pa mi prej nisi nič omenil.“

„Saj sem se šele zdajle domislil.“

„Če moraš, zakaj bi ti branila. A bojim se, da ne bo doma vse tako v redu, kakor bi moralo biti.“

„En dan se že prestane.“

Počasi se je odstranil iz izbe in šel v svojo sobico, kjer je imel spravljeno obleko. Odprl je skrinjo in vzel iz nje veliko usnjato mošnjo. Na kolenih je naštel denar, ki ga je mislil poslati Reziki.

Ali bi ji kaj pisal? Čemu? Dovolj je, da dobi denar, drugo se že ustmeno pomeniva.

Zjutraj je zgodaj napregel konja. Skočil je še k Tinki, potem pa veselo pognal. Tinka je prisluškovala ropotu voza, dokler ni zamrl popolnoma. Bila je žalostna, ne da bi vedela zakaj. —

Solnce je že tonilo za gozdove in oblivalo vršičke smrek z rdečkasto-zlato lučjo, ko se je Martin vrnil.

„No, mati Birtičevka, ali se je kaj zgodilo?“

„Nič posebnega.“

„Še boljje.“

Skočil je z voza in si pretegnil utrple ude ter šel veselega obraza k Tinki.

„Vidiš, Tinka, spet sem doma in nič hudega se mi ni pripetilo.“

Sedel je še nekaj časa pri njej. Ko je šel spat, ga je zapeklo v duši in sram ga je bilo pred samim seboj.

14.

Martin je prejel Rezikino pismo, ki je naznanjal njen prihod. Varno ga je spravil v žep in odšel na polje. Zadnje dni, ko se je polehla mrzlična razburjenost, ga je pričela gristi skrb. Oglasila se je prav narahlo, komaj čutno in počasi zadušila vse druge misli. Vprašanje, kaj naj stori s Tinko ga je mučilo do blaznosti. Še poslednje jutro pred Rezikinim prihodom se je pogovarjal s Tinko, ne da bi ji omenil sestrično vrnitev. Tinka je opazila njegovo razburjenost.

„Martin, povej mi vendar, kaj ti je.“

„Kar me skrbi, je tvoja bolezen.“

Ko je govoril, je trdovratno gledal v tla in vsa lica so mu žarela sramu. Čutil je laž, kako je zdrsnila z njegovega jezika. Najraje bi zbežal v gozd in se skrtil vsem ljudem. Tinka ga nič več ni hotela nadlegovati z vprašanji, ker se je bala razočaranja svojih sanj.

Martin je vstal in se poslovil brez besede. Gnalo ga je v samoto. Na polju je pustil konja v senci, sam pa je sedel na star štor. Za hip ga je premagala bolezen, a takoj nato je z divjo silo napenjal možgane in skušal natančno predreti v svoj položaj. Tinke ne morem odsloviti. A kaj poreče Rezika, kadar pride? Da ga zdaj ljubi, je bil prepričan in peklo ga je, da ne more stopiti pred njo tak, kakor je bil takrat, ko je šla. Rezika ne sme vedeti, kaj se je godilo tačas, ko je bila v tujini, niti slutiti ne sme, da je bila pozabljena...

Dan je bežal kakor blisk. Ko je prišel Martin opoldne domov, je Tinka spala. Dolgo časa je stal pri njeni postelji in jo gledal. V tistih trenutkih je zaželel, da bi jo nikdar ne poznal, da bi jo sploh nikdar ne vzel k sebi. Mržnja do nje se je razmahnila v polnem obsegu, da je moral bežati v kuhinjo pred samim seboj. Popoldne se je potikal po poljih, prehodil gozd in šele visoko gori na prelazu je upehan legel v travo.

Jutri zjutraj pride Rezika in ničesar še ni odredil za njen prihod. Takoj, ko ga ugleda, ga spozna v vsej njegovi malodušnosti in

nemoči. Rezika vstopi v izbo . . . Kaj si bo mislila takrat! O, tistega trenutka se je Martin bal, trepetal je pred njim, a obenem si je strt in uničen priznal, da ga ne more zabraniti.

Gozd je polagoma umolknil kakor utrujen, pesmi so potihnile. Poslednji rdeči žarki zahajajočega solnca so vsi majhni in drobni curljali skoz listje na zeleni mah in se prelivali v vijoličastem polmraku v mavričaste meglice.

Martin se je vrnil domov. Njegove oči so sijale trdo in mrko, kakor da počiva v njih mračen sklep.

„Kje je pa Birtičevka?“

„Domov je šla. Jutri je nedelja in zato bi rada tudi doma uredila; jutri se vrne.“

Umolknila sta. Gost mrak se je razpredel v izbi, sobna oprava je tonila v njem kakor v črnih valovih.

„Prižgi luč, Martin!“

„Luč? Čemu vendar! Saj ni treba, da bi se videla.“

„Pa je tako temno!“

Vzel je malo svetilko s peči in poiskal vžigalice. Svetel blisk je šinil skoz temo, luč je pljusknila ob predmete in se razpršila po sobi. Na steni so se strnile velike sence.

Tinka si je poravnala zglavje in legla vznak, Martin je sedel k peči.

„Kdaj pa pričneš s košnjo?“

„Drugi teden morda, ali pa tudi ne, kakor bo kazalo.“

„Kakšno je letos polje?“

„Lepo je, Tinka, trava sega čez pas.“

„Tako bi rada že šla ven, pa ne morem.“

„Le potrpi še nekaj časa.“

Ure so naglo potekale, kakor bi se jim mudilo, Martin se ni ganil s sedeža. Tinka je nekoliko zadremala. Ko je videla Martina še vedno v sobi, se je začudila.

„Kaj, ne greš spat?“

„Ne vem. Veš, prav nič se mi ne ljubi. Povej mi kaj, Tinka . . .“

„Saj ne vem ničesar.“

Martin se je trudno nasmehnil.

„Imam te rad, ker si tako brez skrbi pustila dom in pišla k meni. Veruj mi, da te imam rad . . .“

„Ne razumem te, kako misliš.“

„Same neumnosti! Zdi se mi, da sem lačen. Praviš, da je v kuhinji večerja?“

„Da, v kuhinji.“

Šel je z lučjo iz sobe. Zunaj je obstal pri vratih. Ne, ne, Rezika ne sme vedeti, kako je živel on tačas! Tiho je stopil k mizi in odprl predal. Ves se je stresel, ko je prijel dolg kuhinjski nož v roke in otipal ostrino. Mrzel pot mu je oblił telo, kolena so klecala.

„O Bog, kaj delam!“ A tisti hip se je navalilo nanj z divjo silo. „Ne sme! Nikdar in nikoli!“

Pustil je luč v kuhinji in stopil nazaj v izbo. Mesec je črtal na tleh svetle štirikote, tema je bila prepletana s smaragdno zelenim sijajem.

„Ali si ti, Martin?“

„Da!“ —

„Pojdeš spat?“

„Da!“ —

Pretrgan, hripav krik je planil v zrak, se zaletel ob steno in zdrsnil v tišino. Čez nekaj časa se je s postelje začulo plaho ječanje.

„Martin!“

Nekdo je trdo stopil, čulo se je kakor oddih, potem pa je umolknilo vse. —

Ko se je zjutraj prelila luč prek obzorja in v gostih, bisernih valih zalila dolino, je čepel Martin v kotu na pragu pred hišo. Z okrvavljenimi rokami si je podpiral glavo, razmršenih las se je držala strjena kri. Obraz je bil siv in upal, spodnja ustnica je visela kakor mrtva. Režeč nasmeh je igral v sveže zasekanih potezah, oči so bile medle, tope.

„Martin!“

Klic je odjeknil v gozdu. Izza ovinka je zavila starikava žena in zavila na stransko stezico proti koči.

„Martin!“

Počasi je prišla na dvorišče. Njen obraz je bil suh, izmozgan in razoran, oči bele in s krvjo zalite. Lasje so padali izpod razcefranega robca po čelu in obrazu. Vsa obleka je bila raztrgana in zamazana. V naročju je držala otroka, umazanega, komaj živega. Slonel je na njeni rami in spal.

„Martin, ali me ne poznaš?“

Martin je dvignil svoj zmedeni pogled, počasi vstal in stopil k njej. Nekaj časa ji je pozornost motril obraz. Lica so se mu skremžila, oči zameglile, naenkrat se je hripavo zasmejal in stekel v gozd.

„Martin! Ali ne poznaš več svoje Rezike?“

Oddaljen krohot ji je bil odgovor.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

39.

Sy vienggen yeden Mann, alt und Chindt habend sy getodt, und annder Volckh alles mit Inn gefuert, dye Kind an die Zewn gespist, und in die Lackhen vertretten, Frawen in den Kindlepetten verfuert, die Kirchen alle verprannt und perawbt, Gotz leichnam unmasslichen geschmacht, Frawen und Junckfrawen zw todt geprawt. . .

Župnika J. Unresta Chronicon Austriacum.

Nad širnim Ljubljanskim poljem je lesketal v ponedeljek po Te-
lovem, 3. junija 1472. leta Gospodnjega izredno krasen dan. Sicer tako mirno in tiho ravan je oživiljalo neprestano vrvenje in gibanje. V jami pri Svetem Krištofu in daleč naokoli za njo je belel šator do šatora in povsodi so švigali urni mohamedanski jahači križema po pomandranih njivah in tratih.

Ujetniki so morali zgraditi okope pred jamo, pa tudi debeli, visoki nasip od peska, butar, kamenja in hlodov pred Osmanovim škrlatastim šatorom, razpetim na severnem delu velikega taborišča. Ljubljanski možnarji so grmeli le poredkoma; previdni branitelji so hranili strelivo za skrajno silo.

Osman paša je sedel razoglav, s podvitima nogama na pomarančasto rumeni svilnati blazini in računal na rovaš, koliko utegne izkupiti za robe in robinje; nato je ugibal, koliko enako oblečenih ugrabljenih dečkov in deklic bo mogel pokloniti sultanu. Pred pašo je klečal stari sreepooki sluga Ilmihal; odložil je okrašeno usnjato brivsko latvico in jel z neznano važnim, skrbnim obrazom briti svojega gospoda. Delo mu je uspevalo tako lepo, da se je sam naslajal ob njem in ves blažen počasi pomikal svoj jezik med ustnami od kota do kota. Obenem je pazil, da ne bi prekucnil hrastovega torila z velikimi žoltimi jagodami mandragorovimi, katere je rabil Osman paša vsak večer za uspavalo. V ozadju je na preprogi ždel Omar, zamišljen, z uklonjeno glavo; male roke je sklenil pod levim kolenom. Ohlapna temnozelena janičarska suknya, segajoča mu dopod kolen, in široke rdeče hlače so uspešno utajevale oblike mladega dekleta. Od zunaj so se slišali raznoteri glasovi živahne množice, govorjenje, klici, žvižgi, udarci, grohot, škripot, ropot. Zdajnzdaj je mlačen popoldanji piš zazibal zaveso in dovajal

močan duh po lesu, usnju in konjih. Včasi je ob platnu nežna cvetlica zanihala višnjevo glavico; Omarju se je zdelo, da ga vprašujoče pogleduje zagonetno modro oko.

Že cel teden so taborili Turki pred Ljubljano. Vsak dan so se shajali paše in Uzeir aga v taboru za Poljansko vasjo. Načelniki so primerjali Isa pašo ljutemu risu, Osmana ponosnemu levu, Jusufa lenemu medvedu, Uzeir ago pa nenasitnemu volku.

Ko so oplenili in opustošili mestno okolico, so morili in ropali ob Savi do Kranja, do Radovljice in po Savinjski dolini dopred Celja. Ogibali so se utrjenih mest in gradov. Iztaknili so pa vsako še tako skrito vasico na visokem hribu ali v samotni dragi. Ujetniki, privezani na stremene ali za konjske repe, so jim morali kazati skrivališča znancev po rupah, duplinah in tokavah. Mnogo so zasačili seljakov, ki so se bili vrnili domov, meneč, da so Turki že izginili iz dežele. Povsodi so upepelili hiše, hleve, skednje, kozelce, uljnjake, cerkve, kapelice, znamenja, zasuli korita in vodnjake, posekali sadno drevje. Blizu gorečih sel in vasi so se vnele cele šume. V strahotni krasoti so plameneli široki velikanski ognji daleč v temno noč. Povsodi so pohotni konjaniki lovili žene in dekleta ter se z ostudnim grohotom in nesramnimi kretnjami rogali obupanim žrtvam pričo njih mož in ženinov in staršev. Povsodi so pobili pastirje, poklali prašiče in odgnali čede. Prizanašali niso nikomur, niti bolnim materam, niti dojenčkom, niti zarodkom; nabadali so jih na sulice in jih metali po kolovozih. Zlasti so besneli in divjali, kadar so bili pijani vina in hašiša. Posebno neusmiljeno so mučili stare mašnike in jim trli pokajoče kosti, preden so jih poklali. Povsodi so znamenovali njih pot plameni, mrlič, gavrani.

Neznosno je trpel Omar, kadar je moral biti priča silno gnusnim in ostudnim orgijam. Tedaj se je bal tudi Osman paše, ki je bil ob takih prilikah ves izpremenjen. Trla ga je obupna žalost in mučile so ga strašne misli: „Zakaj morajo ubogi kristjani trpeti tako silno, huje nego živina? Zakaj jim ne pomaga vsegamogočni, preusmiljeni Bog? Ali sta vendarle dva stvarnika in ali je Allah močnejši? Zakaj dovoljuje Bog, da moram tako hudo trpeti tudi jaz, ki nisem storil nikomur nikdar nič žalega? Zakaj je na svetu morje žalosti in komaj studenček veselja?“

„Ali si bolan, dragi moj Omar?“ je vprašal Osman paša, ki je včasi od strani pogledal svojega miljenca.

„Nisem, hvala bodi Allahu!“ se je odzval Omar, pokimal po turški šegi v znak zanikanja in prožno skočil na noge. Njegove

kretnje so bile docela fantovske. Dolga ježa, napori četovanja so mu vzeli vso deklško gracijoznost.

Sluga je oplaknil pa obrisal paši gladko obrito glavo in mu pomagal omotati turban.

„Dobro, Ilmihale! Zdaj pa le k Savi! Ne mudita se mi dolgo! Vkratkem dospe Isa paša.“

Odšla sta in odvezala svoja dva konja in paševga vranca Atmadžo ter odjezdila med šatori. V taboru se je vse gnetlo in motalo, ljudje in živina. Pod visečimi kotli je v pepelu tlela žerjavica. Robje so tesali dolge leštve in delali smolne vence za napad na Ljubljano. Nekateri sinovi prerokovi, premagani od zlahtnega samostanskega vina, so ležali v umazanih, povaljanih opravah znak ob šatorih in smrčali naporno in dolgovezno; pravi mohamedan sicer ne sme piti nikakršnih opojnih pijač, ali žejni grešniki so se tolažili z zaupno domnevo, da jim dobri Allah spričo njih velikih zaslug za pravo vero prav rad odpusti tak majhen grehek, kakor je uživanje trne kapljice. Od vseh strani so prihajali četaši; vračali so se tudi ogleduhi, ki so vrebali in vohunili okoli ljubljanskega ozidja povsodi, koder jih ni oviralo ugrezno mahovje in močvirje.

Lep je bil dan, ali jako vroč. Noben oblak ni kalil čudovito jasne neizmerne višnjine, ki so se po njej prožile in zatrepetavale pretanke zlate strunice. Tako sijajen in tako prozoren je bil čisti vzduh, kakor za vedrih dni jesenskih. Veliki vrt kranjske dežele, plodovito ljubljansko polje je bilo domala opustošeno. Pločate podkve turških konj in noge ulovljenih kristjanov so bile pomandrale visoko žito in travo. Nikjer naokoli ni bilo več ne lične vasice, ne prijazne cerkvice. Izza ožganega golega drevja so otožno gledali kupi pepela, oglja in očrnelega zidovja. Zbežale so čebele; prepelice, jerebice in škrjančki so zapustili pohojena gnezda.

Rad je gledal Omar svečano tihe gore, ponosne planine; naslajal in zamikal se je ob prirodni lepoti, pozabil bedo in gorje mlade duše. Kolikokrat je gledal to ponosno nedostopno krasoto — nagledati se je ni mogel. Ali še nikdar se mu ni zdel gorski svet tako čaroben kakor danes. Zamaknjen je motril te holme in brdine, te griče in hribe in gore, motril in občudoval ogromni čarovniški grad, Kamniške planine s skalovitimi strminami in globoko ubrazdanimi goljavami, z orjaškimi stolpi in okopi v stoterih barvah, lučih in sencah, v megleni daljavi pa gorenjskih velikanov ledene palače, in za tankim, tankim vilinskim pajčolanom Triglav s prebelim turbanom.

„Kako lepo!“ je vzkliknil mladi jezdec. „Ilmihale, poglej no! Kako lepo!“

„Mhm, lepo vreme nam je naklonil Allah,“ je odvrnil sluga suhoparno.

„Gore poglej, gore, planine!“

„Planine, gore,“ je kisko zagodel pusti dedec. „Kaj bi, gospodine mladi, s planinami? Planina je planina, gora je gora. Ta je malo večja, druga spet malo manjša; tukaj se pehaj navkreber, tam lazi spet doli: nerodno jezdecu in konju. Pameten konjanik ljubi ravnino, planjavo; ne mara gora. Ako bi bil jaz vladar sveta, bi morali robje razkopati vse hribe in gore, da bi bila lepo ravna vsa zemlja od polnočnih krajev do poldanskih, od jutrovih do večernih.“

„Ozri se na polnočno stran, nekoliko na levo! Tam je kraljestvo nepremaganega zlatoroga. Iz krvi zadete živali niknejo rože, od njih ozdravi ranjena žival mahoma in pahne drzovitega lovca v prepad. Tako so mi pravili ujetniki.“

„O, ta je pa že bosa,“ je zabavljal modri Ilmihal.

Slugova smešna suhoparnost je udobrovoljila Omarja, da je bil vesel vsega, karkoli je videl. Jahala sta skozi jako visoko rž, ki je včasih zavalovala kakor razburkano jezero. Na sivozelenih bilkah so jezdili krasno pisani polži in ošabni presvetli žužki v gizdavih suknjicah. Ob klasju so podrhtavali rumenkasti prašniki, prenežnim zastavicam enaki. Spodaj je sinjela modrica in gorel mak. Ondukaj, dovolj daleč od tabora, so petpedikale v žitu prepelice, v jasnih višavah pa so drobili nevidni škrjančki in peli himno radosti, peli himno svobodnega življenja. Pot je vodila navzdol proti šumeči Savi. V bližnjem gozdu so peli močnoglasni, veseli ščinkavci in kukale žalostne kukavice; v bukovju so ganljivo žvižgali očka kos in pripovedovali zali mamki pa porednim otrokom cele povesti. Po travnikih, osutih z rumenimi zlasticami, belim rmanom, lilastimi kolobarnicami in sivkasto okučmanim regratom, so godli trdovratno zaljubljeni murni.

Kmalu sta bila na bregu Save, kjer so bila peskovita tla vsa razhojena od širokih turških podkva. Vtopljen v svoje misli, Omar skoraj ni vedel, kdaj sta napojila konje in krenila nazaj proti taboru. Kakor lična igrača se je od modrine odražal ljubljanski Grad s svojimi sivimi zidinami, temnim drevjem in svetlozelenimi travniki med plešavim Golovcem in širokoplečim temnomodrim Krimom v zaledju.

„Ah, da bi bil to grad mojih sanj, grad mojih staršev!“ je vzdihnil Omar natihoma. Kadarkoli je jahal v tej smeri, vselej mu je odkrila mlada duša iz žalostne tesnobe resničnosti v mikalni lepši svet svobodne domišljije in zasanjala o krščanskem junaku. Zaigrala mu je živa fantazija in mu pričarala viteza, mladega kajpa, lepega seveda, pa še prav posebno lepega, hrabrega in obenem tako blagega, kakršnih je bilo žalibog le malo vitezov na svetu. Ta vzorni mladenič pridrevi na krasnem konju s svojimi hlapci v turški tabor, Omar se mu da ujeti — o kako rad! Z Bogom, Turki! — Bridko se je nasmehnil, ko se je lepa utvara razblinila v strašni, strašni prazni nič.

Solnce je bilo komaj za dve pedi nad Polhograjskimi Dołomiti, ko sta prijezdila Isa paša in Uzeir aga z veliko tolpo konjanikov in še večjim krdelom urobljenih Gorenjcev. Boljše je dal Isa paša nemudoma odgnati proti Poljanam. Izredno resen mu je bil okoreli demonski obraz, ko sta se pozdravila z Osman pašo. Kristjani, trudni od dolge hitre hoje, so strahoma pričakovali, kaj bo. Vsi so bili uverjeni, da je Isa paša pravi živi Satan. S povešenimi glavami, s trepetajočimi koleno so stali pred njim. Prsi jim je tesnila strahovita bojazen.

„Odvezite jih!“ je ukazal Isa paša. „Ljubljančani zapirajo ujete Turke v ozkih podzemnih ječah na Gradu, da se reveži mučijo in počasi umirajo od lakote. Mi nismo tako neusmiljeni.“

Radostno so se nasmehnilo oznojeni prašni obrazi, hvaležno so se ozirale plahe oči v pašo; on pa se je namrdnil zaničljivo in gledal čeznje proti svetega Petra cerkvi.

„Ondi so vse kočee prazne, kakor bi bilo vse izumrlo,“ je dejal in pokazal proti šentpeterskemu predmestju. „Ali znate dobro teči?“

Izmučeni ujetniki so molčali in se boječe pogledavali. Hoditi so bili morali že dolge, dolge ure in večkrat tudi teči.

„Tecite!“

Nekaj trenutkov so obstali vsi kakor ohromeli.

„Tecite!“ je zarohnel togotni paša.

Navzlic morilni žeji, navzlic gladu in utrujenosti so jeli bežati krepkejši in pomagali slabotnim. Vsak čas se je kdo spotaknil ob grudi ali kamenu in padel; rojaki so ga dvignili z veliko muko in sopihali z njim dalje preko podrtih plotov in skozi trnove ograje. Konjaniki so se norčevali in grohotali za njimi.

Vsi zasopeni, raztrgani in opraskani, so se poskrili nekateri po šentpeterskih kozolcih, senicah, hlevih in listjakih. Drugi so s

poslednjimi močmi ulomili vrata in se skrili v podstrešjih in kletih. Mnogi pa so napol blazni begali po Svetega Petra cesti proti Šentjanževi vasi; toda že pri Ajdovem zrnu so jih prestregli sovražniki.

„Turki! Turki!“ so kričali ujetniki. „Bežite! Skrijte se!“ Ali nikamor več niso mogli, niti v stran, niti k Ljubljani. Zemlja se je potresala od tisočero kopit; sulice in goreče puščice so zveneč drgetale v lesenih oknicah in vratih.

Isa paša je bil ustavil svojega konja pred svetega Petra cerkvijo. Poleg njega so bili Osman paša, Omar in Uzeir aga. Vsa bleda, kakor bi bila vstala iz groba, je pribežala mlada mati v raztrgani kočmajki, z razgaljenimi prsmi. S svojimi razpletenimi dolgimi lasmi je zakrivala golo, komaj dvoletno dekletce. Silen strah ji je pretvarjal obraz. Težko je dihala; dušili so jo vzdihni in solze, ki jih je zadržavala z veliko muko. Trepetaje je pokleknila pred Isa pašo.

„Gospod, gospod . . . usmili se nas!“ je jecala presledkoma. „Ko črna živina ti hočemo delati. Prizanesi nam! Pusti nam edino, kar še imamo, življenje in otroke! Spomni se svojih otrok! Spomni se svoje matere!“

Uzeir aga se je ugriznil v gorenjo ustnico; njegovi starši so mu bili umrli še kristjani.

„Bolje znaš brusiti jezik nego vsak vaš pop,“ se je posmehoval Isa paša in nadaljeval glasneje: „Kristjani ne molite pravega Boga, imate lesene bogove, naslikane malike. Zato se bo zverjad in gadja zalega plazila po vaših porušenih domih in cerkvah; popotnik bo slišal po vaših selih le krokotanje gavranov in videl kupe razvalin. Kje je zdaj vaš Bog, kje vaši svetniki, kje vaš papež? Kje je vaš cesar? Kaj vam pomagajo vaši švabski knezi, kaj vaši grofi, vitezi in taborski gvardijani? Kaj vam pomagajo vaši neumni škofje, vaši prelatje in opatje? Kaj vam hasnejo vaše molitve, romanja, zaobljube, procesije, vaši odpustki, vaše maše? Kdo sliši vaše prošnje? Skrij se!“

Bežala je kar najhitreje in izginila za ogalom. Za njo je planila četa divjih Albancev in martolosov. Skakali so raz konje in sekali po proseče povzdignjenih rokah klečečih kristjanov, stopali otrokom na usta, jih butali ob stene, natikali na plotove in brisali krvave sablje ob ženske lase. Žene so onemele od smrtnega strahu. Pokrile so si glave s predpasniki in rutami, da ne bi videle strašnega mesarjenja in umirajočih, ki so grgrali v rdečem blatu. Zatiskale so si ušesa, da ne bi čule preletečega kričanja in jokanja, ki se je zasllišalo zdaj tukaj, zdaj tam in umolknilo mahoma. Onemogle, nepremične, brezvoljne so čakale smrti, kakor čaka zvezana žival

mesarski nož. Kri je izdolbla dolge struge v pesek in prah in se stekala v velike mlake.

Omar je videl vse kakor v megli. Od silne razburjenosti mu je močno utripalo srce; težko je sopesel in naglo. Ustne, roke, vse je drhtelo na njem. Čutil se je slabotnega, omamljenega. Bal se je, da omedli.

Počasi je jahal za hišami, kamor se je ljubilo Sarifu. Konj je krenil na ozko stezo med dvema napol sežganima kočama. Na tleh je videl Omar kup osmojenih cunj, čepinj, polomljenega pohišstva in polno ugaslih zažigalnih puščic.

Za kupom pa je ležala ona mlada mati, mrtva, v ožgani obleki, brez obrvi, brez las. V njenem levem očesu je tičala puščica. Tanka mrežica strjene krvi ji je opregala sence, levo lice in vrat. Njeno desno oko je gledalo začudeno in prestrašeno v tajnovite daljave veseljnosti. Osinjela mala usta so bila odprta, kakor bi hotela vsak čas poklicati na pomoč. Leva roka je bila pooglenela in opekla do komolca, desna pa, drobna in majhna, toda od trdega dela žuljava, je še mrtva krčevito držala odsekano detinjo ročico. Dva koraka od nje je ležalo malo dekletce z razbito lobanjo. Zid je bil oškropljen s krvavimi možgani; po njih so se pasle velike črne muhe.

Omar je obledel. Tilnik in hrbet mu je preletel leden mrz, da je zatrepetal život. Prevzela ga je neznana trudnost. Vse se mu je jelo sukati pred očmi in se nanagloma pogreznilo v temo. Kolena so mu drhtala, omahnil je, izgubil levi stremen, potem tudi desnega, počasi polznil iz sedla in padel pod konja. Kakor iz velike daljave je slišal zamolkel hrup, pojemajoč šum kipečega vodovja in gluha noč mu je objela duha. Sarif je uklonil lepo glavo k njemu in ga vohnjel s širokimi nozdrvmi. Ni se ganil od svojega mladega gospoda; gledal je žalostno na vse strani in včasih so prihajali kratki globoki goltniki iz njegovega grla.

Tako ju je našel Ilmihal. Naglo je obrizgal nezavestnemu čelo in senci z vodo iz svoje čutare in ga klical. Bal se je, da je omedleli po nesrečnem slučaju ranjen. Hotel mu je odpeti telovnik in mu razgaliti naporno sopeče prsi, ali že se je Omar osvestil. Zadrgetal je, ko se je zavedel, v kakšni strahoviti nevarnosti je bil pravkar. Pil je iz čutare.

„To je storila vročina, soparica, gospodine mladi! Dobro bi bilo, odpeti tesno spodnjo obleko.“

„Ni treba, hvala ti, Ilmihale! Odleglo mi je.“

Zajahal je zopet Sarifa in odjezdila sta nazaj proti cerkvi. Večerilo se je. Lahne nizke meglice, nežne ko dih, so se vznášale nad Ljublanico in jele opregati Grad.

Isa paša je motril pokopališče, cerkev in župnišče. Svetega Petra cerkev, pred dobrimi desetimi leti še farna cerkev ljubljanskega mesta, je slovela že v XIII. stoletju za najznamenitejšo vežo božjo na Kranjskem. Pri šentpeterskem kamenu so krstili novorojence Ljubljančanov in okoličanov; v šentpetersko cerkev so hodili k izpraševanju, spovedi in porokam ljudje iz mesta in s kmetov; okoli šentpeterske cerkve je bilo največje ljubljansko pokopališče za meščane in okoličane, za bogatine in siromake. V zidano ograjo in v zunanje stene hrama božjega so bili vzdani lepi in dragoceni nagrobni spomeniki. Poleg cerkve je stalo staro župnišče z majhnimi zabitimi okni in vrati. Ob zidu so bila zložena drva iz gozda šentpeterske fare na Rožniku.

„Kaj je obljubil naš presvetli sultan Mohamed Drugi?“ je začel Isa paša po dolgem molku. „Prisegel je pri bradi prerokovi, pri glavi očetovi in naročju materinem takole: Obetam in prisegam, da nočem prej ne počivati, ne pokusiti slastnih jedi, ne pozeleti nič prijetnega, ne storiti nič dobrega, niti se obrniti proti zapadu – dokler ne porušim in s kopiti svojega konja ne porazgazim lesenih, železnih, srebrnih in naslikanih bogov, ki so jih z rokami naredili častilci Kristusovi, in dokler ne izbrišem s sveta vseh njihovih pregreh od izhoda do zahoda!“

Fanatiku so se zaiskrile oči. Vzel je Arnavtu lok in prvi sprožil gorečo strelico na streho hiše božje. Kričeč so ga posnemali konjaniki. Nekatere puščice-vžigalnice so priletele v line; zadeti zvonovi so zaječali kakor trpeča živa bitja. Zlodeji so razbili vrata in drevili na grobišče. S handžari in sekirami so razsekali in razmetali lesene križe in rožne grme, pomandrali cvetlice in ulomili skozi ozka pa visoka gotska vrata v cerkev. Opljuvali in oskrunili so oltarje, zasramovali, zasmehovali in omadeževali podobe in kipe. Popadla jih je blazna strast uničevalnosti. Razbijali so svetilnike in svetiljke, kadihnice, monštrance, pozlačene okvire, stojala za mašne bukve in metali marmornate oltarne ploče ob visoke stebre, ki so nosili mrežasto obokani strop. Odsekali so svetnikom in svetnicam nosove, brade, roke in jim iztaknili oči. Zastavo Matere božje pa bandero žebjarjev in kovačev z njih patronom, svetim Eligijem, so raztrgali in navezali kose konjem na repe. Svetinje in najsvetejše so teptali z nogami. Trojica je lomastila na leco, se spakovala in

oponašala krščanske duhovnike; pod pridržnico so rjovel, plesali in se smejali oponašalcem. Tolpa je prihrumela v žagrad, razbila zaklenjene omare in uplenila dragocene mašne plašče, kelihe, patene. Preiztaknili so vse kote. Naposled so razdrobili visoka, pisano poslikana okna, razsekali klopi, spovednice, leco, raztrgali bukve, vence in šope, nanosili sena, zmetali nanj vse, kar je moglo goreti, in zažgali s cerkvenimi svečami. Šele gosti dim in neznosna vročina sta jih prepodila iz božjega hrama.

Skozi razdrobljena okna so bruhnili dolgi rdeči jeziki; ob zidovih se je valil bel, rdečkasto obrobljen dim naravnost kvišku, otkal zvonik in zakril gorenji del cerkve. Nemirno je hrzal Sarif; iskre so letele dopred njega. Vkratkem so odeli velikanski plameni vso cerkev¹. Daleč je sijala žarka svetloba v strahoviti krasoti in pošastno ozarjala okolico in divje obrazè, trepetala na handžarih in tarčah.

Nenadoma je jela pihati večerna sapa. Zdaj je razganjala be-sneči plamen in dim, kakor bi hotela pogasiti požar, zdaj tlačila sajaste oblake do tal, zdaj jih je nosila naravnost kvišku proti zvezdam, zdaj jih trgala in odvajala preko Ljubljance proti mestu in Gradu. Ali čim huje se je zaganjala v zubelj in dim, tem bolj sta rasla. Goreča cerkev je svetila kakor velikanska baklja. Okajeno zidovje je razpokalo od grozne vročine; iznad strehe so švigale in padale venomer iskre, vroč pepel, žerjavica, saje. Razburjeni konji so nemirno prestopali, puhali in kopali s prednjimi nogami. Turki so se morali umakniti daleč na polje. Grozotno je pokalo tramovje. Izprva rdeči zublji so sevali zdaj z belo svetlobo v temno noč.

Že sta gorela tudi župnikov dom in pristava. V pekoči žarini so popokala okna in padla pred hišo. Mahoma so opredli požrešni plameni leseno streho. Pogorela so vsa stara pisma, listine in beležki najstarejše fare na Kranjskem.

Zdajci je zagrmelo v zvoniku: z visokega zvonišča so treščili napol raztopljeni težki zvonovi. Skoraj potem se je udrla in sesula cerkvena streha in sijajen rdeč dež je siknil in zašumel iz ogromnega ognjišča na vse strani.

Iztočnik je naglo širil požar od hiše do hiše po šentpetrskem in sosednjem šentjanževem predmestju. Goreti so jele tudi vse one

¹ Kamenita spominska ploča na desnem zidu pri desnih vratih šentpeterske cerkve kaže napis: ANNO 1472 DEN 3. IVNII IST DIESES GOTTSHAVS S. PETRI ALS PFARKIRCHEN DER STAT LABACH VON DEM ERBFEINDT CHRISTLICHES NAMENS DEN TVRCKEN ABGEBRENT VND VERHERT WORDEN. 1618. Vzdati jo je dal škof Tomaž Hren, kakor priča druga letnica.

koče, ki se niso bile vnele od turških vžigalnih puščic. Dolga stena plamena in dima je segala od svetega Petra cerkve do avguštin-skega samostana blizu špitalskega mostu in do njegove cerkvice, ustanovljene od celjskega grofa Hermana in kranjskega deželnega glavarja, in posvečene svetemu Martinu in Janezu Krstniku. Daleč naokoli je žarelo nočno nebo; velikanski dim, pomešan z iskrami, se je valil proti Šiški kakor iz vulkana. Turki so tulili in vriskali od strastnega veselja.

Z zadovoljnim obrazom se je obrnil beglerbeg k Osman paši in mu velel tako na glas, da so mogli slišati tudi drugi: „Moji ogleduhi so mi javili, da tare Ljubljance že huda lakota¹. Zarana ne poje noben petelin več in v vsej Ljubljani ni več ne nobenega živega psa, ne nobenega mačka. Revnejši ljudje že nimajo jesti nič drugega, nego ostanke, ovsenjak z otrobi, luščinami, plevmi, mekinami, hrastovo skorjo in kuhano travo. Poročili so mi pa vohuni tudi, da sta na Koroškem nabrala Krištof Ungnad Soneški pa Viljem Šenk Ostroviški dvajsettisoč meščanov in kmetov in da nameravata prihiteti preko Ljubelja in skozi Kokro otemat Ljubljano. Obtemtakem je skrajni čas, da navalimo na Ljubljance, najbolje že kar zajutra v megli! Treba je kajpa skrbeti za pazljive patrole in straže...“

Paši sta odjahala vsak v svoj tabor. Izpod kopit se je dvigal črn ogelni prah in saje. Ožgano drevje je bilo golo kakor pozimi. Ves večer je čutil Omar grenkobni, trpki dim okoli sebe in vso noč se mu je sanjalo o nesrečni mladi materi pa o velikanskem požaru.

40.

Drugo jutro so se dvignili Turki iz vseh treh taborov zaeno, da bi napadli Ljubljano od vseh dostopnih strani: Isa paša pred Poljanami in frančiškanskim samostanom, Uzeir aga pri Pisanih vratih in na Prulah, Osman in Jusuf paša pri Vicedomskih vratih pa ob zapadnem in južnem ozidju pred Gradiščem in Krakovim.

Isa paša je bil jako slabe volje. Snoči so mu donesli vohuni novico, da so poslali Štajerci Ljubljančanom sokola z listkom, ki jim je oznanjal, da jim prihite v kratkem pomagat tudi oni; naj se zatorej ne podajo, ampak naj vztrajajo junaško. Nič manj ni jezilo paše, da jutranja megla ni bila tako gosta, kakor je bil pričakoval;

¹ Še dandanes jedo na Veliko nedeljo po starih hišah v Ljubljani in drugod za prikuho razsekljane posušene repne olupke, takomenovano alelujo, v spomin na lakoto leta 1472. za enotedenskega obleganja Ljubljane po Turkih.

komaj so zapustile njegove čete tabor, že je jela giniti in odkrivati okolico: Le mesto in Grad je odevala siva odeja.

Tiho so jahale Isove čete izza Poljan. Nad Ljubljano so se trgale in zopet spajale lahne meglice, kakor dih povodnega moža in vil. Živahno so fofotale zastavice na sulicah kakor privezani nepotirji, konjski repi na praporih so se zvijali kakor kače. Preko reke je dovajal veter rezki, zagoltni duh še zmerom kadečega se in tlečega požarišča na šentpeterskem predmestju.

Konjaniki so si bili namazali svoje male okrogle tarče na zunanji strani in na robih z lojem, da bi laglje odpolzele sovražne strelice in sulice. Kar najtiše so se bližali okopom in ozidju, ki je varovalo frančiškansko cerkev, pokopališče, vrt in samostan pred Poljanami. Upali so, da osvoje te nezidane nasipe in utrdbe s prvim naskokom.

Isa paša je včasi zadrhtel od nepotrpežljivosti, od maščevalnosti in od plenaželjnosti. Kar se je zganil: v frančiškanskem zvoniku je jelo biti plat zvona. Vkratkem je pozvanjalo tudi na Gradu, v Šenklavžu in pri sveti Elizabeti v meščanskem špitalu.

Poslal je dolgo vrsto najspretnjših puščičarjev proti utrdbam, zgrajenim od kamenja, peska, hlodov in trnovih butar. Nad njimi so videli belozelene čeladne perjanice ljubljanskih meščanov, belordeče šope vojakov najemnikov, njih obraze dopod oči in par odrobljenih oturbanjenih glav zasačenih vohunov.

Vojaki, vajeni vojevati in slepo pokoriti se ukazom, so čakali mirno, da so se jezdec priblížali na petdeset korakov, potem pa so izpalili puške in sprožili samostrele. Pogodili pa so le dvoje mož in troje konj. Turki, nekoliko preplašeni od močnega pokanja, so za hip nehote nategnili uzde, potem pa kričeč drevili dalje. Vojaki in meščani so streljali naglo zaporedoma; prazne puške so jim nabijali tovariši za njimi. Čimdalje tem več napadnikov je pocepalo iz sedel. Tudi konjaniki so hitro prožili svoje loke, ali zadeli so v hlastni naglici le par železnih čelad; druge puščice so obtičale v lesu in butarah.

S strašnim glasom je junačil Isa paša nove čete. Odurni obraz mu je še bolj pačila razjarjenost; srepe oči so mu begale na vse strani. V levi je vihtel zeleni barjak, v desni pa handžar s črnim ročajem, okrašenim s srebrnimi glaviči in višnjevimi safiri. Rotil je svoje ljudi in jim pretil, ali morali so se umakniti za hiše, ki so stale le ob vodni strani Poljanske ceste.

Iztaknili so voz. Naložili so nanj peska in sena. Za tem velikanskim ščitom se je približala devetorica utrdbam in izkopala dva velika kamena iz peska. Brambovci so metali goreče baklje na seno, da se je vnelo. Toda že so porinili Turki dve vreči, polni smodnika, v luknji, užgali zapalnico in potegnili voz nazaj. Kmalu nato je silno počilo in se zakadilo; v nasipu je zevala precejšnja praznina. Mohamedanci so zarjuli od veselja in se z besnim navalom zakadili skozi predor.

Za okopi je kar mrgolelo brambovcev. Poleg vojakov in kmetov, oboroženih s kosami, vilami, cepci, sekirami in cepini, so se gnetli zraven svojih pomočnikov in hlapcev trgovci pod veliko zastavo svojih patronov, svetega Roka in Boštjana. Blizu njih so stali žilavi mesarji z banderom svojega variha, svetega Lenarta, in rdečebelno oblečeni veslarji. Pred šenklaško šolo so belili železo žebjarji pa korenjaški kovači, ki jim je patronoval sveti Eligij. Blizu njih so se zbrali čolnarji pa ribiči, ki so bili dali sezidati prvo šenklaško cerkev na čast svojemu pokrovitelju, svetemu Miklavžu.

Najhuje so sprejeli Turke kovači, sami velikani, goloroki, sajavi, v dolgih usnjatih okrilnikih. S kleščami so jemali iz žerjavice razbeljene kose in debele krogle, po dve in dve zvezane z verižicami, in jih metali med konjanike. Nato so planili nadnje z razbeljenimi težkimi kladivi in dolgimi žarečimi drogi. Konji so se plašili in vzpenjali; grozno opekli, so kričali glasneje nego njih jezdec, ki so padali iz sedel in se zvijali v silnih bolečinah. Vnela se je obleka, goreli so turbani, zadišalo je po pečenem mesu. Na tleh so ležali konji s pritegnjenimi ušesi, vrteli oči, dvigali glave, moleli jezike, širili nozdrvi in tolkli s kopiti, da bi vstali. Turki, vajeni, da se jim ne upira nihče, niso bili pričakovali tako ljutega odpora in odboja. Kar najhitreje so krenili nazaj. Ali od tam so pritiskali drugi. Ubežalo jih je le malo. Mnogo so jih ujeli in pobili brambovci, osokoljeni po zgledu junaških kovačev, ki so gnali pred sabo cel roj sovražnikov mimo frančiškanskega pokopališča in samostana proti vodi. Po globoki Ljubljanci so plavali pisani turbani, konjske glave in mrtveci počasi proti mestnemu mlinu.

Pridirjal je sel in javil beglerbegu, da je padel Uzeir aga pred Pisanimi vrati; samostrelna puščica da mu je prebodla vrat skozinsko. Isa paša je škripal z zobmi, klel turški in hrvaški. Kroglja je priletela ob srebrni okrov njegovega korana na prsni in padla na sedlo. Paša se je nasmehnil srdito in gonil vedno nove roje proti predoru.

Vojniki in meščani so streljali hitreje. Druga svinčenka je zadela beglerbegovega konja naravnost v čelo. Žival se je zgrudila mahoma in butnila z glavo ob tla. Isa paša je težko telebnil poleg konja. Na desni roki je začutil skelečo bolečino; handžar je zažvenketal ob kamenu. Naglo so potegnili konjaniki svojega poveljnika izpod konja, odnesli onemoglega na varen kraj in mu obvezali zlomljeno roko, ki je bolela pašo čimdalje tem huje. Zapovedal je napadnikom, naj se umaknejo.

Medtem sta navalila Osman in Jusuf paša od treh strani na Novi trg. Špitalskega mostu se ni lotil nihče, ker so se bali topov in podkopov.

Tudi na Novem trgu so straže takoj zapazile sovražnika. Zatrobili so rogovi; jelo je zvoniti v križanski cerkvi in kmalu nato pa v cerkvi svetega Klemena in Fridolina na Bregu.

Izprva so rojili konjaniki ob jarkih in visoko dvigali kopja z nasajenimi bledimi glavami. Konji so dirjali skokoma z daleč iztegnjenimi vratovi in upognjenimi životi tako blizu tal, da so se stremeni skoraj dotikali zemlje. Hlastno so prožili Turki puščice nad ozidje, kjer so videli pisane čeladne perjanice meščanov in plemenitašev, napete loke in samostrele, metalne stroje in preteče cevi. Topa ni bilo tukaj nobenega. Ljubljanci so bili postavili na predprsje tudi nekaj oblečenih slamnatih možicev; mnogo strelc in pušic so potratili Turki za te nedolžne možičke, preden so spoznali zvijačo gjaurov. Njih prenaplo prožene strelice so padale od zidov in stolpov v jarke, na strehe, na dvorišča, na ulice in v Ljubljano.

Strah in bojazen sta hrabrila tudi manj pogumne in šibkejše. Pokalo je na vsem ozidju, puščice in svinčenke so brenčale v turške tolpe, metalni stroji so se potresali od močnih sunkov in bruhalo v velikem loku kamenje na sovražnika. Tuintam se je zvrnil jezdec s konja, pa tudi za ozidjem in za stolpnimi linami je izginila marsikatera glava, očrnela od dima.

Po prvem navalu so se zaklonili Turki za gostolistnim vicedomskim gajem in za grmovjem in razvalinami v Gradišču. Kmalu pa so rojili drugi roji peš proti najslabšemu zidovju, pred židovskimi hišami na levo od visokih vicedomskih vrat, ki so bile od hrastove sredice in obite z debelimi žebli in mednimi pločami. Navzlic streljanju so premostili petnajst korakov široki jarek z dolgimi debli. Ročno so naslonili dolge lestve na visoki, s pomijami, smetmi in drugo nesnago onečejeni zid. Z golim handžarom med zobmi, z malimi okroglimi tarčami nad turbani, so plezali urno kvišku kakor

veverice. Že so prisopihali nekateri na gorenjo polovico lestev. Tedaj pa so zagrmeli na njih ščite težki kameni. Ulila se je nanje vrela smola in krop iz dolgoročajnih ponev in kovinastih cevi ter jim poparila kadečo se obleko, kožo in meso. Opekli so padali znak na smetišča in v blatno vodo, da je visoko brizgala ob zidovje, rjuli so kakor obstreljena zverjad, podrhtavali in umirali v strašnih krčih. Naskakovali so drugi roji; z odsekanimi prsti in rokami so strmoglavili v deset laktov globoki blatni jarek. Nekatere lestve so se ulomile, nekatere pa so se vnele od goreče smole.

Omar je sedel čvrsto in pokoncu na konju, ali bil je čisto bled. Omamljen od bojnega hrušča je videl vse kakor skozi meglino. Kadar je zažvižgala krogla mimo njega ali se zarila v tla, je nehotoma in nevedoma uklonil glavo. Ilmihal, zadet v dlan, si je lizal rano kakor obstreljena zver. Tla naokoli so bila posejana z belopernatimi puščicami.

„Nazaj, Omar!“ je velel Osman paša. „Gjaurska krogla ni vredna, da bi te zadela.“

Ilmihal ga je odvedel za zid v Gradišču.

Turki so odnehali drugi pot. Jusuf paša se je celo naveličal neuspešnega naskakovanja. Navalil je bil s smolnjaki trikrat na ozidje pri križevniškem vrtu in šoli, toda odbili so ga neustrašeni branitelji, med njimi križevniki v belih redovniških plaščih s črnimi križi. Popihal jo je s četami v svoj tabor za Šiško.

Prah je legal na mrtve in ranjene ljudi in konje, na izgubljeno orožje in na rdeče mlake.

Ko so opazili branitelji, da je odjahal velik del sovražnikov, jim je vzrasel pogum in mikalo jih je, da bi zaigrali bojno kolo zunaj mesta. Zatrobila sta dva trobarja in urno zopet potegnila naličnika pred obraza. Hitro so spustili vzdizni most na verigah preko jarka. Natesnoma, sedlo ob sedlu, stremen ob stremenu, je izjahala polovica oklopnikov, meščani in vitezi z oprodami in hlapci, sami korenjaki na izbor. V raznoterih sestavah so pestrele boje na ščitih, na čeladah pa rodbinski znaki, podobe živali, rastlin, orožja. Črne, bele in rdeče čapljinje perjanice so nihale nad železnimi šlemi. Vsak vitez si je bil opasal okoli prsi ali pripel na mečevem jermenu pisano vezilo, po navadi resnično ali fingirano darilo lepe dame; na svojo ljubico je moral misliti vsak ob uri stiske in nevarnosti, da bi se izkazal tem večjega junaka. Veliki, koščeni konji so imeli železne naprsnike in načelnjake z železnimi rogmi; njih usnjate odeje so plapolale ko velike peroti zmajev.

Med prvimi sta za vicedomom Jurijem Rainerjem jezdila vitez Ahac Doljanski in mladi baron Otokar Gradnikar. Vitezu Ahacu je trepetalo dolgo pavje pero nad težkim šlemom. Ob širokih prsih sta mu bingljali opletena vinska čutara in kositrena pušica, polna lekovitega mazila, ki ga je bil kupil od veleučenega židovskega zdravnika Jisroela. Ker se je hudo bal, da mu sovražno orožje preseka čutaro in se mu izlije prežlahтна malvazija, je odpil dobro tretjino, preden si je zapel čelado in naličnik. Jahal je rjavega žebca Otokarjevega oprode, ker je bil ta konj hitrejši in krepkejši od njegovega. On in baron Gradnikar sta bila vsa v železju, kakor večina oklopnikov. Za njima je jezdil poleg Otokarjevega oprode Johim Kheberl; sedel je nerodno sključen na visoki kobili, kakor bi ga tiščala in tlačila velika čelada z močnim grebenom. Sredi oklopnikov je vihrala zastava od češnjavordeče svile z zlatimi plamenci; na eni strani je bila podoba križanega Kristusa in napis „Duce crucifixo Deo“, na drugi pa kranjski grb z napisom „Za domovino“.

Potem so izišli kopjaniki v okovanih usnjatih opravah z jako dolgimi sulicami in se postavili v poln štirjak, po štirinajst mož na vsaki strani. Jesenova kopjišča so tičala v jermenih, visečih od leve rame proti desnemu boku. Kopja so štrlela na vse plati, kakor ježu bodice; ta strahovita falanga se je pomikala kakor živ stroj.

„Zdajle bo pa nekaj!“ je prišlo vitezu Ahacu na misel. „Pre-draga moja Fiametta, zdajle se pokaže, če je tvoj zvesto zaljubljeni vitez Ahac, tvoje lepote hlapec, res kaj vreden ali ne. Pomagaj mi, ljubi sveti Juri, pa tudi ti, moj prijazni patron Ahac!“

Ko so Turki uzrli sovražnike, je zaorilo iz tisočerih grl: „Allah il Allah!“ Kakor pobesneli so planili nad pehoto in konjanike. Kristjani so se jim bližali tiho. Urno je izjahala tudi druga polovica oklopnikov.

Turki so izkušali s sabljami presekati dolga kopjišča suličarjev in predreti njih goste redi. Ali zastonj so se zaganjali proti tej živi trdnjavi, ki ji je pomagala konjica na obeh krilih. Nizko nad grivami sklonjeni, so se zaleteli oklopniki z naperjenimi kopji proti mohamedanom.

Osman paši so žarele oči ko žerjavica. Visoko je vihtel svojo damaščanko in kričal: „Naprej, junaki! Ne okaljajte slave naših dedov!“

Turki so izpalili svoje dolge samokrese. Kmalu so se pomešali bojevniki v metežu in prahu. Pisana množica se je motala in gnetla v ljuti borbi ter rinila zdaj nekoliko naprej, zdaj nekoliko nazaj;

zdaj so se vrste širile, zdaj ožile. Toda vihnemu navalu težkih oklopnikov se lahki turški konjaniki niso mogli dolgo ustavljati, tem manj, ker se je njih orožje domala zastonj lomilo in krhalo ob železnih oklopih. Osman paša je ukazal, naj se umaknejo streljaj daleč. Kristjani so takoj planili za njimi. Tedaj je poslal paša čilih čet sovražniku v zaledje, da bi ga zaskočile in mu zastavile povratek v mesto. Križali so se težki meči in ostri handžari, da so se kovale iskre. Kri je tekla konjem od griv, od sedel, od stremen; podkve so polzele v rdečih lužah. Na tleh so ležali pod padlimi konji ranjenci, kleli, tulili, ječali ter zabadali sulice in sablje sovražnim konjem v trebuh ali v kolena.

Vitez Ahac je oddal kopje in ščit svojemu oprodi. Izdril je meč in ga sukal z obema rokama tako hitro, da se je videl nad njim kakor svetlo kolo. Mahal je s tako vnemo in jezo naokoli, da je odsekal sam sebi pavje pero s čelade. Zdajci je pobil dolgi Ejub Joahima Kheberla s težkim bluzdovanom. Razjarjeni vitez Ahac je maščeval svojega oprodo; razklal je Ejubu lobanjo.

Naenkrat je začutil Osman paša, da mu lije toplo izpod turbana.

„Gospod, ranjen si!“ so vpili prestrašeni konjaniki okoli njega. Odjahal je v Gradišče k oddelku v zaklonišču. Kar je pridirjal sel in mu naznanil, da si je Isa paša zlomil roko in se umaknil s četami v svoj tabor.

Tedaj je solnce posijalo skozi izginjajočo jutranjo meglo. Na luskinastih, verižnih in gladkih oklepah so drhteli podolgasti odsevi, od golih palašev so blisketale iskre in žarki. Nenadoma je močan pok pretresel ozračje; na Gradu so jeli grmeti topovi. Za silo obvezani Osman paša je zapovedal, naj se vrnejo čete v šatorišče na Ljubljanskem polju.

„Turki beže! Turki beže!“ se je radostno glasilo med krščanskimi bojevniki.

„Za mano, kdor je junak!“ je zavpil Otokar in dirjal za bežečimi sovražniki. Za njim je drevil vitez Ahac. Oba sta bila v kratkem daleč pred drugimi.

„Nazaj, Otokar, nazaj!“ je kričal vitez Ahac in izkušal obrniti žebca. Toda konj se je vselej zopet okrenil in dirjal za Otokarjem, kakor je bil vajen. To je po pravici jezilo viteza Ahaca in grdo je jel zmerjati rjavca: „Kam pa, kam, ti osel? Kam pa te nese vrag, prismoda rjava? Bodi no pameten in nikar ne sili lahkomiselno v pogubo! Ali si obseden?“

„Ujemite obadva živa!“ je velel Osman paša.

Po kratkem boju so ju razorožili in ju odvedli na njiju konjih proti taboru. Grajski topovi pa možnarji so bruhalo venomer kamenje in železo. Turki so se razkropili v majhne roje.

„Zdaj so naju pa ujeli!“ je žaloval vitez Ahac. „Presneta reč vendar! Kdo bi bil pričakoval kaj takega? Ubožica Fiametta, nikoli več ne boš videla svojega zvestega častilca, akotudi prideš na Kranjsko. O ti kosmata nesreča! Zdaj sem pa res radoveden, kaj vse bodo uganjali zarobljeni Turki z ubogim Otokarjem pa z mano. Lepega gotovo nič. Obeta se nama slaba zabava. Kmalu bo tvoje glorijske konce, vitez Ahac, kmalu bo finis finalis!“

41.

Na ljubljanskem Gradu so topovi in možnarji še vedno peli bojno pesem. Turki, prašni, znojni, okrvavljeni, so morali podreti šatore v jami pri Svetem Krištofu¹ in za njo ter se zaklonili za logmi bliže k Savi. Ondukaj je bil tudi vitez Erazem Frauensteiner, ki se je bal Isa paševe jeze.

Po Ljubljanskem polju so begali splašeni openjeni konji s praznimi sedli križema naokoli. Nekateri so bili ranjeni in prišepali sami v novi tabor; druge so polovili konjaniki, ki se niso bili udeležili navala. Sapa, nebeška hišna, je pometala bele oblake, ki so jadrali izza Polhograjskih Dolomitov in delali dolge potujoče sence po širnih poljanah.

Ujetniki, priganjani od četašev, so donašali v mehovih in sodcih vode od Save. Tovariši so ranjencem ustavljali kri s kresilno gobo, izpirali rane, polagali nanje zmečkane pripotčeve, hrastove in rmanove liste, namočene v vinu ali olju, in ovijali otekle ude z mokrimi cunjami. Ko so videli veliko število pohabljenih, grgrajočih, umirajočih in mrtvih pajdašev, in ko so videli, koliko so izgubili ljudi pa konj, ne da bi dosegli najmanjši uspeh, so jeli, hudo varani, na glas godrnjati in se jeziti zlasti nad beglerbegom, ki jim je bil slovesno obetal toliko dragocenega plena. S psovkami so sprejeli njegovega sla, ki je prišel Osman paši poročati, da je sklenil Isa paša zajutra kar precej po prvi molitvi odriniti proti domu.

¹ V spomin na ta odboj Turkov so hodili Ljubljanci izza leta 1584. vsak Veliki ponedeljek po kosilu v slovesnem izprevodu iz sv. Petra cerkve k Sv. Krištofu. V Lovševi ali „Turški jami“ je bila veselica za mladino. Ljubljanci so bombardirali mlade „Turke“ z jabolki, figami, rožiči, piruhi, prestami, žemljami, zlasti pa s pomarančami. L. 1872. pa so razširili staro, od l. 1779. stoječe pokopališče in zasuli Turško jamo. Po 288 letih so morali Ljubljanci opustiti eno najlepših narodnih vesellic, kar jih je bilo poleg jurjevanja na Gradu.

„Jutri na vse zgodaj se napotimo proti Vranduku,“ je rekel Osman paša Omarju. „Ko se odpočijemo, te odvedem v janičarsko šolo, v Carigrad.“

Omar se je posilil k veselemu nasmehu; neznano hudo mu je bilo pri srcu.

Osmanova rana na glavi ni bila ne velika, ne nevarna; vendar ga je precej bolela in ozlovoljevala. Ker mu je bilo v šatoru presoparno, si je dal pogrniti preprogo z blazinami pod košat dob.

„Ilmihale, po Švabo, po Erazma!“

Vitez Frauensteiner se je bližal počasi; morale so ga strašne slutnje. S prekrižanima rokama je pohlevno obstal pred mogotcem. Paša ga je motril tako mrzlo in srepo, da je Erazmu klonila glava kakor pod silno pezo.

„Izdajalec!“

Vitez Erazem se je zganil. Ves bled je plašno stopil korak nazaj. Odprl je usta, izkušal je govoriti, toda nobena besedica mu ni hotela iz stiskanega grla. Zaječal je mučno.

„Vohun Ljubljčanov!“

„Jaz? Ljubljčanov?“ je jecljal z začudenim obrazom in se topo nasmehnil.

„Ti si zakrivil našo nesrečo!“ je vzkipel Osman paša. „Da bi pobasal dvojno plačilo, si izdal Ljubljčanom nas, kakor si izdal Ljubljčane nam! Mojstrsko si igral dvojno vlogo obenem. Koliko so ti pa plačali gjauri, he?“

„Nič. Ni res, da bi jim bil vohunil. Prisegam ti pri —“

„Tvoja prisega je kakor sapa v puščavi. Kdo naj ti verjame še kaj? Ljubljanske utrdbe so močnejše, posadka je večja, nego si nam čvekal. Starem te kakor modrasa!“

„Zakaj pa jih niste napadli prej? Tako so mogli bolje zavarovati svoje mesto in Grad.“

Osmana je dušila silna jeza; na čelu so mu nabrekli žile. Divje je zarohnel nad vohunom: „Molči! Nesreča na tvojo glavo!“

V strahoviti stiski je vrebala vitez s svojimi drobnimi sivkljatimi očmi na vse strani. Kaj bi? Begala ga je nepričakovana strašna obtožba, skrajna nevarnost, smrtni strah. Osman paša si je vtepel v glavo, da je Erazem dvojen vohun. Kako bi dokazal svojo nedolžnost? Gneval se je sam nad sabo, da ni izginil po ponesrečenem navalu, klel je svojo lakomnost, ki ga je gnala po vohunsko nagrado. Zasmilil se je sam sebi. Že je videl v duhu tisoč preteče dvignjenih handžarov. Obup mu je oblit čelo z mrzlim lepljivim potom.

Trepetaje je zopet pogledal okoli sebe. Tam ob gozdnem robu so se pasli konji. Oddahnil se je globoko. Skrivoma je izbiralo njegovo oko najboljšega dirjalca. Z vso dušo se je oklenil poslednjega upa.

„Osman paša, tako gotovo, kakor veruješ v Allaha in njegovega preroka Mohameda, tako resnično sem povedal vse tako, kakor sem bil videl. Nobene besedice nisem govoril z Ljubljancani ne o vašem orožju, ne o vaših nakanah.“

„Zvijaj se, zvijaj, kakor gad na žerjavici! Pripoveduj bajke otrokom, izdajalec, ostudnejši od blata in črvadi!“

„Ali vas nisem vodil vedno dobro? Ali vam nisem kazal lani pa letos povsod najboljšega pota in plena?“ Pokleknil je. „Pri grobu svojega očeta in —“

„Vstani!“

Vitez Frauensteiner je vstal z drgetajočimi koleni. Že je mislil, da mu je paša naposled vendarle verjel in da je minula nevarnost. Ali sovražni pogled Osmanov mu je segal v srce kakor mrzlo jeklo.

„Bodi tisočkrat proklet! Strahopetec! Izmet! Poglejte hinavca, ki je kriv, da se toliko vaših bratov in prijateljev ne povrne domov!“

Nenadoma je planil vohun mimo paše preko preproge, skočil bliskoma na konja in ubežal proti Savi.

„Za njim! Zgrabite ga!“

Neutegoma so zadrevili stražniki pa drugi konjaniki za uskokom in ga prignali nazaj. Preklinjali so ga in psovali z najgršimi psovskami in nadevki. Orjaški Ismail ga je popadel za vrat in ga treščil raz kobilu ob tla. Obkolili so ga. Njih sovraštvo je našlo žrtev; zdaj so mogli ohladiti svojo jezo zaradi velih izgub in varanih upov. Plašno je gledal v te divje, razkačene obraze s plamenečimi očmi pa sršavimi brkami in bradami. Pretepali so ga z jermeni in sulicami. Raztrgali so mu turban z glave, mu pulili lase, ga grizli v roke. Od vseh strani so molele pesti proti njemu; vsak ga je želel udariti vsaj enkrat in mu pljuniti v otekli obraz.

„Pustite me!“ je stokal. „Nedolžen sem. Dam vam vse, kar imam!“ S kalnimi očmi je proseče gledal besno množico. Na čelu je imel še nekoliko prsti od padca s konja.

„Si vzamemo že sami!“ so se grohotali.

„Erazem je vaš!“ je velel paša.

„Ali kar tukaj?“ je vprašal Ismail.

Paša je pokazal proti Friškovcu.

Vitezu Frauensteinerju je utripalo srce do grla. Polje, gozdi, Ljubljana, Grad, gore naokoli, vse se je zazibalo pred njim, vse mu

je omeglelo pred očmi. Z veliko muko je zaječal: „Aman, aman! Milost! Nedoržen . . .“

Vrgli so ga na tla in mu zvezali roke na hrbtu. Ko je spoznal, kakšna smrt ga čaka, je bridko zajokal.

„Fej te bodi! Oblecite mu babja krila! Sram te bodi!“

Privezali so ga konju na rep; njegovo kričanje in vpitje četašev je polagoma umolknilo v daljavi.

Medtem sta stala vitez Ahac pa baron Otokar Gradnikar v velikem šatoru paševem. Odpela sta si naličnika in odložila čeladi. Obraza sta jima rdela od soparice in nagle ježe.

„Vraga, kdo pa mi je odsekal najlepše pavje pero, kar jih je med Kolpo in Savo?“ se je pogneval vitez Ahac. „Peklenski širokohlačarji! No, dobro sva jim cepila kosti pa kosila glave. Vsako pošteno delo je vredno pravične nagrade. Nagrado si pa morava preskrbeti kar sama. Kdor se zanaša na druge, ostane žalostna copata. Zaslugo poplačati je tudi zasluga. Moja čutara je še cela, hvala Bogu, svetemu Juriju pa tudi mojemu patronu Ahacu! Pij, ljubi moj Otokar, ne bo ti žal!“

„Hvala lepa, dragi ujec, ne ljubi se mi, res ne.“

Vitez Ahac si je slekel jeklene verižne rokavice, dvignil veliko čutaro spoštljivo kvišku in dejal natihoma: „Po pravici se bojim, da mi Turki vzamejo ta moj zaklad. Zato se ne smem dalje obotavljati. Bog nama daj zdravje in nama pomagaj v zlato svobodo! Vivat libertas!“

„Vivat!“ se je žalostno nasmehnil mladi baron, vitez Ahac pa je izpraznil čutaro na en dušek in modroval: „Presneto pisano naju je gledal paša. Sam Bog ve, kaj ukrene mogočnik z mano. Za janičarja, menim, sem že malo prestar. Nemara mi pa naklonijo imenitno službo višjega evnuha? Me prav malo mika. Prejkone me proda lakomni dedec za sužnja kam v južnozpadno Azijo ali severno Afriko, kam v Armenijo, Perzijo ali Babilonijo. Videl bi mnogo tujih krajev. Lepa prihodnost, kaj? Toda letos se mi kar nič ne ljubi v tujino, ko kažejo naši vinogradi tako izredno lepo.“

„Mislim, da se moreva odkupiti, ljubi ujec!“

„Ti že, jaz pa ne. Turki zahtevajo preveč odkupnine, od vsakega plemiča kar po dvatisoč do štiritisjōč goldinarjev. Kje bi vzel toliko denarja?“

„Dovolite, da za vas plačam jaz.“

„Tvoja dobrotna ponudba me jako veseli. Morda pa ne bo treba nobene odkupnine. Pobegniva! Niti zvezali naju niso. Menda mislijo, da v težkih oklopih ne bi mogla daleč.“

„Preveč imajo straž naokoli.“

Književna poročila

Sem Benelli: Ljubezen treh kraljev. Tragičen poem v treh dejanjih. Prevedel Alojzij Gradnik. Gorica 1913, Samozaložba. 8°. 115 str. Broš. 2 K, s poštino 20 v več.

Slovenski prevodi laških knjig so bele vrane, zlasti pa dobri prevodi. Neverjetno, a resnično je, da je bilo v 60 letih (od 1851—1911) poslovenjenih samo 11 italijanskih del sedmih avtorjev. Prevodi so ti-le: Alfierijevi žaloigri „Antigona“ in „Filip“, Amicisa „Srce“ in „Furij“, Dantejev „Pekel“ v neužitnem in neumljivem prevodu Koseskega in v dovršenem dr. Debeveca, Grossijev zgodovinski roman „Marco Visconti“, Manzoni jeva „Zaročenca“, S. Pellica žaloigri „Tomaž Mor“, „Frančeška iz Rimini“ (dvakrat) in „Moje ječe“ ter Soavejeve „Podučne povesti“ v Kocjančičevem prevodu, ki so doživele trk natise. Razen tega je prevedenih nekoliko pesmi, črtic in dve enodejanki. Trditi smem, da nimamo niti enega odstotka laške literature v prevodih, kar je gotovo čudno, če se pomisli, koliko prestav imamo iz francoščine, angleščine in slovanskih jezikov. Da bi bilo italijansko slovstvo manj vredno, ne bo nihče trdil, to bi bilo neresnično; argument narodne antipatije ne velja, saj vemo, da prevajajo Nemci knjige svojih sosedov, katere sovražijo in zatirajo. Ne vem, kje tiči vzrok tega zanemarjenja laške literature pri nas; vem pa gotovo, da je zelo malo Slovencev, ki redno čitajo laška dela v izvorniku, vsi drugi jih berejo ali v nemških prevodih ali pa sploh ne. Isto velja o našem razmerju do madžarskega slovstva, in to še v večji meri. —

Ako torej izide slovenski prevod iz laščine, je že nekak dogodek pri nas, posebno, če je v lepi slovenščini. Tak lep prevod je knjiga, o kateri poročam. Avtor tragične pesnitve „L' amore dei tre rè“ je Sem Benelli, mlad mož, ki zavzema zelo odlično mesto med sodobnimi italijanskimi dramatikami. V Italiji splošno ugajajo, poleg omenjene, njegove drame „La maschera di Bruto“ (1908) „La cena delle beffe“ (1911), „Rosmunda“ (1912) in še nenatisnjena „Il mantellaccio“. Za prvo je dobil nagrado 2000 lir; z drugo je pridobil zase tudi tiste kritike, ki niso bili povsem zadovoljni z „Brutovo masko“, in s tragedijo, ki jo imamo zdaj v slovenskem prevodu, si je le še bolj utrdil ugled in priljubljenost. Njegovi uspehi so bili naravnost triumfi.

„L' amore dei tre rè“ je psihološko jako fina žaloigra z vzorno tehniko in dobro orisanimi značajmi. Dejanje se vrši v samotnem italijanskem gradu v začetku srednjega veka, ko so tam gospodovali Germani. — Manfred, sin slepega Arhibalda, si je izbral za nevesto Fioro, hčer premaganega kralja; ona pa ljubi Avita, česar odsotni ženin ne sluti. Slepi Arhibald ji izvabi priznanje nezvestobe ter jo zato zadavi. Ko leži Fiora na mrtvaškem odru, jo poljubi Avito v slovo; Manfred, ki se je vrnil, pa stopi iz skriališča in mu razodene:

„Prav ti je!
Zapisan si smrti že! Da bi zvabili
te in te zajeli, posuli na usta
smo smrtni ji strup, ki nikjer mu ni leka
in hiter ko hip je ...“

Umirajoč prizna Avito, da ga je Fiora strastno ljubila, ki je bila le po sili, po vojnem pravu, Manfredova nevesta. V Fiorinem imenu mu ženin odpusti ter še sam poljubi mrtvo zaročenko. Nato plane v mrtvaško sobo Arhibald, nesrečni slepec, ter zagradi Manfreda, misleč, da je Avito. Umirajoči se mu da spoznati, nato se naglo vzdigne slepi starček, vzklikne: „Ah, Manfred! Moj Manfred, Ah, tudi ti torej z menoj si vekomaj v temi brezmejni,“ ter pade strt vznak. —

Benelli je našel v osebi dr. Alojzija Gradnika, sodnika v Gorici, jako sposobnega prevajevalca. Ta naš odlični lirik je prevedel Benellijev poem v milozvočno slovenščino, bogato pesniških krasot.

I. Koštiál.

Blaž Pohlin, Muhe. Kratkočasne zgodbe. Ljubljana (1913). Narodna knjigarna. 80. 222 str. Broš. 1 K 50 v., vez. 2 K 40 v. — Vsak človek ima svoje „muhe“, ki po večini niso tako prijetne, kakor je teh osem literarnih Bl. Pohlina. Kdor jih ni čital v Narodovih listkih in ne hrepeni po izbrani leposlovni hrani, temu bo zbirka kratkočasnih zgodbic uspešno lajšala prozo dolgočasnih zimskih večerov. *J. K.*

„Vaditeljska knjižnica“, zv. I. Učenci in učenke. I. del. Po „Cvičebni priloži Věstniku Sokolského, rok 1910“ poslovenil in priredil E. Sajovic. Kranj 1913. Lastnik in založnik: Vaditeljski zbor Sokola v Kranju. 80. 122 + (III) str. Cena 1 K 80 v.

Obeta se nam zbirka pomožnih knjig za telovadni pouk. S pričujočo knjižico se je delo začelo in reči moramo, da tako podrobno in metodično sestavljene telovadne knjige, kakor je ta, doslej nismo imeli. Saj je izvorno delo izšlo iz češke sokolske telovadne šole, in kateri telovadni sestav je popolnejši kakor češki? Prvi del obsega učno snov za proste in orodne vaje in sicer za učence in učenke od 8. do 14. leta, oziroma od 3. do 8. šolskega leta. Tako bo knjiga dobro služila pouku društvenega naraščaja kakor tudi šolske mladine v višjih razredih ljudskih in v nižjih razredih srednjih šol. Kakor je dr. Viktor Murnik za pouk redovnih vaj oskrbel knjižico istega naslova, tako nam je s to knjigo Evgen Sajovic, sam priznan praktik v sokolski in šolski telovadnici, sestavno zbral učno snov za proste in orodne vaje. Metodična ocena knjige sodi v drug list. Omeniti pa moramo, da je naslov „Učenci in učenke“ premalo značilen; treba bi bilo markantnejše naslovne označbe. V nazivoslovju se drži Sajovic vobče sokolske terminologije, in tako je prav. Želeti je, da bi se končno že uveljavila enotnost v nazivoslovju, posebno sedaj, ko je telovadba obvezen predmet tudi na gimnazijah. Namesto „kladine“ rabimo „gred“!

J. Wester.

Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Spominski spis. Sestavil L. Jelenc. V Ljubljani, 1913. Založila Zaveza... 40 104 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, s poštnino 30 v več. — Naše napredno učiteljstvo je letos septembra meseca v Ljubljani dostojno proslavilo 25letnico svoje stanovske organizacije. Tega jubileja se spominja tudi s krasnim spominskim spisom, ki nam slika ustanovitev Zaveze in njeno delo v prvem četrstoletju. Zaveza je „pospeševala duševne in gmotne interese učiteljstva in skrbela za razvoj in prospeh slovanskega šolstva na napredni, demokratski in narodni podlagi“; razpravljala je o pedagoških in metodiških vprašanjih, posegla je v vsa pereča dnevna vprašanja, tičoča se učiteljstva ter skušala povzdigniti ugled učiteljstva pri vseh slojih našega naroda; skrbela je za dobre mladinske spise, zavzela se za izboljšanje ljudskošolskih učnih knjig, posvetila posebno pažnjo vzgoji učiteljskega naraščaja itd. — Bodi njeno delo v drugem četrstoletju enako uspešno!

Razni zapiski

† **Matej A. Ternovec.** Dne 10. okt. t. l. je umrl v Trstu Ternovec-Lamurski, c. kr. dvorni svetnik v. p., vitez Leopoldovega reda itd. — Rodil se je l. 1843. na Goriškem, srednje šole je obiskoval v Gorici, zadnja dva razreda na Reki, kjer mu je bil učitelj naš Trdina; pravoslovje je študiral v Zagrebu. Tu je izdal „Pesmice“ svojega rojaka Franceta Kosmača (1864). Služboval je v Gorici, Sežani, Buzetu, Trstu, nazadnje kot dvorni svetnik pri najvišjem sodišču na Dunaju. Povsod se je pokazal kot odličen jurist in odločen Slovan; bil je odkrit prijatelj ljudstva ter je užival povsod zaupanje in spoštovanje. Poleg strokovnih študij se je bavil tudi z leposlovjem. Bil je sodruinik dijaške „Torbice“, Novic, Slov. glasnika, Slovanskega sveta, Jeranove in Zupanove Danice, Edinosti itd. Njegove izvirne pesmi preveva Noviški duh, posebno se mu je priljubila nibelunška kitica. Prevajal je iz slovan-skih slovstev, iz laščine, angleščine in nemščine. Poskušal se je tudi z jezikoslov-nimi vprašanji, večinoma z neugodnim uspehom. — Njegovemu spominu je posvetila „Edinost“ (št. 282, 290) daljša članka, ki nam slikata kremenit značaj in vztrajno delavnost pokojnika. (?)

R. Z.

Koncert „Glasbene matice“ v „Mestnem domu“. Letošnjo koncertno se-zono „Glasb. matice“ so oznanili rdeči plakati s portretom slavnega violinskega virtuozu Kociana, kar je bila trdna garancija za najštevilnejši poset koncerta, na-povedanega za torek, 21. oktobra. Nismo se zmotili — prostorov je zmanjkalo!

Koncert sam na sebi je bil umetniški praznik prve vrste. Po pravici zasluži ime „Kocianov večer“, zakaj ob tej priliki je daroval Kocian mnogobrojnemu občinstvu, kar more darovati le velik umetnik: samega sebe. To niso bili glasi iz gosli, to so bili živi vzdihli in šepeti, ki so se dvigali drug za drugim iz srede duše in padali zopet v sredo duš. Po večini nam je podal slovanske kompozicije in tudi lašno skladbo „Lullaby“ (Uspavanko), ki se je liki čudežna pravljica ovijala tisočerih src. Razpravljati o Kocianovi tehniki bi bilo banalno. Gotovo je, da stoji Kocian danes na višku svoje virtuoznosti in zdi se, da višje poti ni več. Hval-ležnost in navdušenost poslušalcev so mu izpričali gromoviti aplavzi, ki so ga še in še vabili v našo metropolo.

Gospa Pavla Lovšetova (Bole), ki so jo tudi obljubili rdeči plakati, nam je že nepogrešljiva znanka z „Matičnih“ koncertov. Topot si je izbrala peščico srčkanih pevskih točk in jih tudi prav tako srčkano odpela s svojim mehkim in vsem svežim sopranom. Nihče ni mislil, da je tam zunaj težka jesen, ko se je razlivala po dvorani pesem škrjanca v vsej pomladni sočnosti. Tudi „našega škrjančka“ je nagradilo občinstvo s toplimi aplavzi.

Gospod M. Eisner, koncertni pianist iz Prage, se nam je predstavil najprej kot izboren spremljevalec, v samostojnih točkah pa kot umetnik visoke tehnike. — Omeniti treba še domačega koncertnega pianista g. A. Trosta, ki je s svojo znano spretnostjo spremljal pevske točke gospe Lovšetove. — Vse priznanje ravnatelju g. Hubadu, ki je tako srečno priredil ta veliki glasbeni praznik!

Slovenci v zgodovini svetovnega slovstva. Naš književni atom je v svetovni slovstveni zgodovini težko opaziti. O. Leixner, O. Hauser in ostali bolj manj spretni kompilatorji takih enciklopedij so nam odkazali mikroskopično neznameniti kotiček običajno tam na koncu knjige. Torej nas ne sme iznenaditi, da se P. Wiegler v svoji ravnokar izdani „Geschichte der Weltliteratur“ med 500 strani posvečenih pesništvu nenemških narodov, spomni Slovencev z 19 vrsticami. Med početniki naševa reformatorje Trubarja, Dalmatina in Bohoriča in omejen almanah „Pisanice“. „Der einzige Poet ist der Advokaturskandidat Franz Prešeren“. Znane so mu Bleiweisove Novice s patetikom Koseskim in „Strittarjev“ Zvon. Levs in „Juric“ sta pisala „Bauernnovellen“, Jenko je opeval Gorenjsko in zložil narodno himno. Zaključna modrost pa nam pripoveduje še to-le (str. 470): „Die Fortsetzer Prešerens und Strittars (!) sind der Pfarrer Gregorčič (!), die „Görzer Nachtigall und der Renegat Anton Aškerc, ein slawischer Epiker, der die slowenischen Protestanten als „Märtyrer“ preist. Die Moderne weist einem Namen auf, den des Novellisten und Dramatikers Cankar“. — V tem mršavem zmašilu se nam reži nasproti nerodno prepisovalec iz Murkovega orisa jugoslovanskih literatur v znani Teubnerjevi zbirki „Die Kultur der Gegenwart“.

Kapistran.

Žolna — „Durstvogel“. V publikacijah „Zeitschrift für österreichische Volkswissenschaften“ (XIX, 202) sem čital trditev, da pravijo na južnem Štajerskem ptici vijogla (Wendehals), oziroma pivki (Regenvogel) navadno „zouna“ (Durstvogel). Kakor videti, imamo tu opraviti z navadno in dosti nerodno narodno etimologijo, ki menda ni zakrivil slovenski narod kot tak, ampak kak polizobraženec, ki mu slovenščina, če jo je sploh kedaj popolnoma znal in razumel, uhaja iz spomina zavesti, — kakov tak poluslovenec je morda razlagal „žolna“ (der Specht) po membi z „žejna“ (die Durstige), češ da je to žejni ptič (der Durstvogel), ki po dežjem po pijači vpije in s tenkim „piv, piv, piv“ dežja prosi, oziroma dežja znanja. Toda „žejna“ in „žovna“ se ne dá kar tako meni nič tebi nič zamenjavati kakor se n. pr. sejnica in sevnica, razdajen in razdaven, jodol in vodol, postavljen in postaviti i. t. d., ker tu nimamo opraviti z zapiranjem hijata in s protezami prednastavki, ki res včasih menjavajo med v in j. — Kdor torej zamenjava „žejna“ in „žovna“, tisti se slovenščine ne zaveda dovolj — in legenda, ki nam jo menda po narodni pravljici Matija Valjavec zložil o ptici pivki (Grauspecht, piplina), se pač ne more naslanjati na tako nerodno narodno etimologijo. Menda si razlagamo onomatopoeično čivkanje „piv, piv, piv“ kot optativni participij glagola „piti, pijem“, češ da pomeni: „piš, piš, piš (bi)“. Na ta način torej bi pivka res, kakor si je izmislila narodna pravljica, neka žejna žolna — pa ne v tistem smislu, kakor da bi se ta ptica zaradi žejnosti imenovala „žovna“, češ da to pomeni „žejna ptica“ (der Durstvogel). — To novo iznajdbo „Durstvogel“ denimo potemtakem kar med slutvo-učenjaško šaro, kamor po resnici spada.

Uredništvu poslane književne novosti:

- F. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A(damič.) Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 8°. 74 str. Broš. 80 v.
- Sem Benelli, Ljubezen treh kraljev. Tragičen poem v treh dejanjih. Prevedel Alojzij Gradnik. Samozaložba. Gorica 1913. 8°. 115 str. Broš. 2 K, po pošti 20 v več.
- Venec slovanskih povesti. X. knjiga. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1906 (na ovitku: 1913) 8°. 177 strani. Broš. 1 K 30 v.
- Fr. Remec, Na devinski skali. Zgodovinski roman. V Ljubljani (1913) Narodna tiskarna. 8°. 311 str. Broš. 2 K, vez. 3 K.
- Blaž Pohlin, Muhe. Kratkočasne zgodbe. Ljubljana (1913). Narodna knjigarna. 8°. 222 str. Broš. 1 K 50 v, vez. 2 K 40 v.
- Luigi Calco. Na letovišču leta 1913 in drugo. Šaljive in resne črtice iz sedanjosti. Ljubljana 1913. Založila „Narodna založba“. 8°. 134 str. Broš. 70 v, s pošto 10 v več.
- Starogorski, Junaki svobode. Povesti in črtice z Balkana. Izdal in založil „Slov. ilustrovani tednik“ v Ljubljani (1913). 8°. 141 str. Broš. 2 K.
- Marko Stojan, Za svobodo in ljubezen. Roman z Balkana. I. zvezek. V Ljubljani 1913. Založil „Slov. ilustrovani tednik“. 8°. 256 str. Cena za naročnike 1 K 70 v, sicer 2 K 20 v.
- Avgust Šenoa, Kletva. Roman. V ljudski izdaji priredila „Pučka prosvjeta“ v Zagrebu. Prevel Starogorski. Izdalo in založilo upravnništvo „Slov. ilustr. tednika“ v Ljubljani (1913). 8°. 100 str. Broš. 1 K 40 v.
- Zbirka slovenskih povesti. Ureja Ivan Grafenauer. I. zvezek: Josip Ogrinec, Vojnimir ali poganstvo in krst. Povest iz časov pokrščevanja Slovencev. Za tisk priredil Ivan Grafenauer. Ljubljana 1913. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 80 str. Cena 60 v.
- Dr. Leopold Lénard, Ljubljanski dirindaj. Dramatične sličice iz glavnega in stolnega mesta Slovenije. V Gorici. Narodna tiskarna. 1913. M. 8°. 73 str.
- Prof. Anton Bezenšek, Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori. Priloženih je 5 tablic s cirilsko pisavo. Sofija. Založila Bezenškova Akademična knjigarna. 1914. V. 8°. 64 str. Broš. 1 K 40 v.

- Dr. Josip Valjavec, Italijansko-slovenski slovar. Nad štiridesettisoč besed z bogato frazeologijo in kratkim imenikom krstnih in zemljepisnih imen. Ljubljana, 1914. Založila Katoliška bukvarna. M. 8°. (IX) + 379 str. Subskripcijska cena, veljavna do konca novembra t. l., vezanemu izvodu 3 K 80 v, pozneje vez. 4 K 50 v.
- Petindvajsetletnica Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Spominski spis. Sestavil L. Jelenc. V Ljubljani 1913. Založila Zaveza . . . Natisnila Učiteljska tiskarna. 4°. 104 str. Broš. 3 K, vez. 4 K, s poštnino 30 v več.
- Nauk o serviranju. Pomožna knjiga za praktični in teoretični pouk na nadaljevalnih šolah za vajence gostilničarske in hotelirske obrti in za samouke. S sodelovanjem strokovnih učiteljev, gospodov Karla Scheichelbauerja in Antona Sirowyja nemško priredil c. kr. prof. in ravnatelj Adolf Fr. Heß . . . Slovensko priredil Alfonz Mencinger. Ljubljana 1912. Založil in izdal konzorcij „Gostilničarski vestnik“. V. 8°. 87 str. + Vzorci menulistov + 95 tab. + XII str. + inserati. Vez. 5 K.
- Vaditeljska knjižnica zv. I. Učenci in učenke. (3.—8. šol. leto: 8. do 14. leto.) I. del. Po „Cvičební příloha Věstniku Sokolského, rok 1910“ poslovenil in priredil E. Sajovic. Kranj, 1913. Lastnik in založnik: Vaditeljski zbor Sokola v Kranju. 8°. 122 str. + priloge. Cena 1 K 80 v, s pošto 2 K.
- Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor, 1913. X. let., snop. 1—2. Čas. Ljubljana 1913. Let. XIII, zv. 3, 4.
- Napredna misel. V Pragi, 1913. Leto II., zvezek 2.
- Veda. V Gorici, 1913. Leto III, šte. 4—5.
- Naši zapiski. V Gorici, 1913. Leto X, št. 7—8, 9—10.
- Publikacije Jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti:
 Rad, knjiga 196, 197.
 Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. XVIII, 1.
 Ljetopis Jugoslov. akademije. 27 svezak.
- Cherubin Šegvić, Jača od smrti. Četiri pripoviesti. Hrvatska tiskara d. d. Zagreb 1913. 8°. 119 str. Broš. 1 K 20 v.
- Jovan Skerlić, Današnji srbohrvatski nacionalizam. Izdanje knjižare G. Trbojević, Rijeka 1913. 8°. 65 str. 80 v.
- Milica Janković (L. Mihajlović), Ispovesti. Izdanje S. B. Cvijanovića, Beograd. 1913. 8°. 254 str. Broš. 2:50 din.